ORTODOKSİA

AHLÂKÎ VE DİNÎ RESALE

İMTİYAZ SAHİBİ: HRİSTOPOLİS MİTROPOLİTİ

MELETİOS LUKAKİS

MAHAL İDARE FENER
RUM PATRİKHANESİ

ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ
ΗΘΙΚΟΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
† Ο ΧΡΙΣΤΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΜΕΛΕΤΙΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ: ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ ΦΑΝΑΡΙΟΝ

ΕΤΟΣ Θ' ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1934 ΤΕΥΧΟΣ 104

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τύποις «Φαζιλὲτ»

† ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΣΑΡΔΕΩΝ ΓΕΡΜΑΝΟΥ

ΣΥΜΒΟΛΗ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥΣ ΚΑΤΑΛΟΓΟΥΣ Κ/ΠΟΛΕΩΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΚΑΙ ΕΞΗΣ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

26) ΜΕΛΕΤΙΟΣ Ο ΠΗΓΑΣ

Μὴ δυνηθεὶς «παραγενέσθαι σωματικῶς» εἰς βασιλεύουσαν ὅτε τὸ πρῶτον, ἅμα τῷ θανάτῳ Ἱερεμίου Β΄, ἐκλήθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, μὴ προφθάσας δὲ δι' ἀσθένειαν κατ' ἀρχὰς καὶ εἶτα διὰ ποιμαντορικοὺς λόγους νὰ πραγματοποιήσῃ ἐγκαίρως δοθεῖσαν Γαβριὴλ Α΄ σχετικὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ, μόλις κατὰ Ὀκτώβριον 1596 ἀνεχώρησεν ὁ Μελέτιος διὰ ΚΠολιν [149], ἐνδοὺς εἰς ἐπείγουσαν καὶ αὖθις πρόσκλησιν τῆς Ἐκκλησίας ἀποφασισάσης «μηδὲν δρᾶσαι καὶ τελειῶσαι χωρὶς τῆς παρουσίας τῆς σῆς θειότητος (τοῦ Μελετίου), ἅτε σὺν Θεῷ δυναμένης καὶ ἰσχυούσης μὴ ὅτι γε τὰ ἡμέτερα ἀλλὰ καὶ τὰ ἁπανταχοῦ γῆς ἐξοικονομῆσαι καὶ περὶ πᾶσι δοῦναι καλὸν καὶ θεάρεστον» [150].

Ἀφιχθεὶς εἰς ΚΠολιν κατὰ Δ/βριον ἰδ. ε΄. ἀνέλαβε τὴν τοποτηρητείαν τοῦ θρόνου, ἀμέσως παραχωρηθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ Θεοφάνους τοῦ Ἀθηνῶν, ὅστις προθύμως ἔχων ὀλίγον ἀργότερον ὅπως ἀποχωρήσῃ τοῦ θρόνου ὑπὲρ τοῦ Μελετίου, προθυμότερος ἀναμφιβόλως ἐφάνη εἰς εὐ-

149) Μέχρι 18 8/βρίου 1596 φαίνεται ὑπογραφόμενος ὁ Μελέτιος ἐν τῷ Κώδικι τῶν Γάμων (τῆς Πατρ. βιβλ. Ἀλεξανδρείας), ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μηνὸς τούτου καὶ ἐφεξῆς ὑπογράφεται ὁ χρέη ἐπιτρόπου ἐκπληρῶν ἱερομον. Δαμασκηνός. Ἀπόδειξις ὅτι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἀνεχώρησε διὰ βασιλεύουσαν, ἔνθα ἀφίκετο ἴσως μετὰ σταθμὸν αὐτοῦ εἰς Ῥόδον ἢ καὶ ἀλλαχοῦ. (***Γερασ. Μαζαράκη*** συμβολὴ κλπ. ὡς ἄνωτ. σ. 157, 160).

150) ***Περιοδ.*** Ε. Φ. Συλλ. τόμ. ΙΖ΄ σ. 72, 74.—***Γ. Μαζαράκη*** ὡς ἄνωτ. σ. 168.

θὺς ἐξ ἀρχῆς παραχώρησιν εἰς ἐκεῖνον τῆς ἁπλῆς τοποτηρητείας. Ἐνῷ δὲ ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην τοῦ τοποτηρητοῦ ὁ Μελέτιος φέρεται ἐκδοὺς σιγιλλιώδη γράμματα τῇ 19 Ἰανουαρίου καὶ τῇ 3 καὶ 20 Φεβρ. 1597, δὲν φαίνεται ὁμοίως ἐνεργῶν καὶ ἐν τῷ ἀπὸ 12 Μαρτίου ἰ.ἔ. σιγιλλίῳ, ὅπερ ἐξέδωκεν ὡς πατριάρχης μόνον Ἀλεξανδρείας διαμένων ἐν Γαλατᾷ, καὶ ὄχι καὶ ὡς τοποτηρητὴς διαμένων ἐν τοῖς οἴκοις τοῦ Βλὰχ Σεραγίου [151]. Ἀπόδειξις σαφὴς ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ ἐμεσολάβησέ τι καὶ τοῦτο εἶνε ἡ εἰς τὸν θρόνον ἀνάρρησις Θεοφάνους τοῦ Καρύκη, τοῦ ἀπὸ Ἀθηνῶν, ὡς ἐσημειώθη ἀλλαχοῦ. Μετὰ πατριαρχείαν βραχυτάτην τοῦ τελευταίου τούτου ὁ Μελέτιος πολλαχόθεν βιαζόμενος ἀνέλαβε «μετ' οὐ μικρᾶς μέν τοι γε τῆς ἀθυμίας» τὰς εὐθύνας τοῦ θρόνου καὶ δὴ οὐχὶ τὴν ἁπλῆν τοποτηρητείαν, ὅπως οὐδὲ πάλιν τὴν ἀνεπιφύλακτον πατριαρχείαν, ἀλλὰ μᾶλλόν τι τὸ διάμεσον, τὴν ἐνεργὸν ***κηδεμονίαν***, τὴν ***προστασίαν***, τὴν ***ἐπιστασίαν***, τὴν ***ἐπιτηρητείαν*** τοῦ θρόνου. Δεδομένου δὲ ὅτι ὁ Θεοφάνης ἀπέθανε τῇ 26 Μαρτίου 1597, ὁ δὲ Μελέτιος ἀπηύθυνε γράμμα τῷ Θεσσαλονίκης ὡς ***ἐπιτηρητὴς*** τῇ 7 Ἀπριλίου ἰ. ἔ., ἕπεται ὅτι οὗτος ἀνέλαβε τὰς εὐθύνας τοῦ θρόνου κατὰ τὸ ἐν τῷ μεταξὺ χρονικὸν διάστημα. Ἐὰν δὲ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ληφθῇ πως ὑπ' ὄψιν καὶ σημείωμά τι εὑρεθὲν ἔν τινι τεύχει καὶ ἔχον ὧδε : «***1597 μηνὸς ἀπριλίου 2, ἐγόρασα τὸ βιβλίο ἐτοῦτο. . . . τὸν καιρὸν ὁποῦ ἐκάθισε ὁ κὺρ Μελέτιος πατριάρχης εἰς τὴν Κω(ν)στα(ν)τινούπολη***», δυνάμεθα μετὰ θετικότητος νὰ καθορίσωμεν τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀνάληψιν τῆς ἐπιτροπείας ὡς γενομένην κατὰ τὴν Διακαινήσιμον ἑβδομάδα τοῦ 1597—ἀρχομένην τῇ 27 Μαρτίου, Κυριακῇ τοῦ Πάσχα καὶ λήγουσαν τῇ 2 Ἀπριλίου, Σαββάτῳ πρὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Θωμᾶ [152].

Σχετικῶς πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἔγραφεν ἀπὸ ΚΠόλεως τῷ Φιλαδελφείας Γαβριήλ, τῷ 1597. «Τοῦτον (τὸν Θεοφάνη) ἁρπάσασα τοῦ Θεοῦ τοῦ φιλανθρώπου ἡ θεία πρόνοια, πάλιν χηρεύουσαν (καὶ πρότερον καὶ τότε χηρεύουσαν· οὐ γὰρ ἦν ὁ Καρύκης νόμιμος ἀνὴρ) [153] τὴν Ἐκκλησίαν κατέστησεν. Εἰς ἡμᾶς ἔπεσεν πάλιν ὁ κλῆρος οὐ τῆς συνόδου μόνης τῶν ἀρχιερέων καὶ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἤδη καὶ τῆς αὐλῆς τῆς βασιλικῆς

---

[151]) Acta et Diplomata VI σ. 282 ἑξ.—***Γ. Καμπούρογλου*** μνημεῖα κλπ. ὡς ἀνωτ. σ. 209, 210.—***Θεολογία*** Ι' 218, 219.

[152]) ***Περιοδ.*** Ε. Φ. Σ. τόμ. ΙΖ' σ. 56, 72, 75.—***Ἀγαθαγγ. Νικολάκη*** ὡς ἀνωτ. σ. 150, 152.—Τὸ σημείωμα τοῦτο ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ E. Legrand ἐν Annuaire de l'association κλπ. 8e année σ. 334.

[153]) Παρὰ ταῦτα ὅμως αὐτὸς οὗτος ὁ Μελέτιος γράφων ὀλίγον ἀργότερον, ἀπὸ 16 Ἰουνίου 1597, τῷ ἄρχοντι κυρίτζῃ Δημητρίῳ τῷ Παλαιολόγῳ, ἐσημείου : «***ἐπειδὴ τῷ ἀώρῳ θανάτῳ τοῦ Καρύκη ἐδεήθη ποίμενος ἡ Ἐκκλησία..***», ἐξ οὗ κα–

καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως βιαζομένων» 154). Καὶ ἀλλαχοῦ ἀναλυτικώτερον τῇ 7 Ἀπριλίου ἰδ.ἔ. «τῷ Θεσσαλονίκης μητροπολίτῃ σὺν τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόποις» : «..... ἀποθανόντος Θεοφάνους τοῦ πρώην ἐν Κωνσταντιπόλει θάνατον ὀξύν, οἷς οἶδε κρίμασιν ἡ τοῦ Θεοῦ πρόνοια, εὐθὺς ὡς ἠκούσθη ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως ἐμηνύθημεν παρὰ τῶν κρατούντων, ἵν' ἐξ ἀποφάσεως δεχθῶμεν τὸν θρόνον τοῦτον τὸν πατριαρχικόν τε καὶ οἰκουμενικὸν ἀποβαλλόμενοι τὰς προφάσεις πάσας, ἃς προετείνομεν. Ἡμῶν οὖν οἴκαδε ἀναχωρησάντων ἀπὸ τῶν κρατούντων, ὡς διασκεψομένων περὶ τηλικούτου πράγματος καὶ τοιούτου μηνύματος ἐξῆλθε πρόσταγμα βασιλικὸν ὅτι ὁ κράτιστος βασιλεὺς (ὡς ἔλεγε πρὸς ἡμᾶς ὁ τὴν ἀγγελίαν φέρων) ἐδωρήσατο τῇ ἡμετέρᾳ βραχύτητι τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον. Τέλος ἀσπασάμενοι τὴν χεῖρα τοῦ πρωτεύοντος ἐν τῷ βουλευτηρίῳ τῷ βασιλικῷ τὴν τελείωσιν τῆς τοιαύτης ἀξίας τε καὶ ἐξουσίας τῆς πατριαρχικῆς ἀνεθέμεθα εἰς τὴν συνέλευσιν τῆς ἱερᾶς συνόδου τῶν ἀρχιερέων» 155).

Διὰ τῶν τελευταίων τούτων λέξεων ὑπενόει ὁ Μελέτιος τὴν ἀπὸ μέρους τῆς ἱεραρχίας συμβολὴν εἰς ἣν ἀνελάμβανεν οὗτος εὐθύνην, διὸ καὶ συνεχίζων τὴν πρὸς τὸν μ. Θεσσαλονίκης ὡς ἄνω ἐπιστολὴν, ἀποτελοῦσαν οἱονεὶ ἐγκύκλιον αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς τοῦ θρόνου, προσέθετε: «διὰ τοῦτο διὰ τῶν παρόντων γραμμάτων μηνύομέν τε καὶ ἐντελλόμεθα τῇ ὑμετέρᾳ ἀγάπῃ, ἵνα δίχα τῆς οἱασοῦν προφάσεως ἀμελητὶ παραγένησθε ὧδε πρὸς ἡμᾶς, συνδρομὴν πᾶσαν καὶ βοήθειαν προσεπιφέροντες τῇ ἡμετέρᾳ βραχύτητι, ὥστε δυνηθῆναι τηλικοῦτον ὄγκον φέρειν εὐαρέστως Θεῷ καὶ φιλοθέοις ἀνδράσι καὶ ἐλευθερωθῇ ὁ κόσμος ἅπας, ἐξόχως δὲ ἡ ὑμετέρα εὐλάβεια, πολλῶν καὶ δεινῶν πειρασμῶν, σωματικῶν τε καὶ πνευματικῶν. Μὴ οὖν ἀλλοτρόπως ποιήσητε ἐξ ἀποφάσεως, μὴ ἀναγκασθῶμεν ἄλλης ἀντιλαβέσθαι βουλῆς, ἡμῖν μὲν ἀσφαλεστέρας, χαλεπωτέρας δὲ τῇ ὑμετέρᾳ ἀγάπῃ». Ἀλλ' ἡ κατάστασις δὲν ἐξειλίσσετο κατὰ τοὺς πόθους τοῦ Μελετίου, ὅστις δυσθυμῶν ἐσκέπτετο ἵνα ἀποχωρήσῃ τοῦ θρόνου. «Ἐγὼ δὲ—ἔγραφε τῇ 16 Ἰουνίου 1597 τῷ ἄρχοντι κυρίτζῃ Δημητρίῳ τῷ Παλαιολόγῳ—τρεῖς ἤδη μῆνας κρατῶν τὴν Ἐκκλησίαν οὔπω εἶδα τὴν πρέπουσαν βοήθειαν παρ' οὐδενός.... ***διὰ ταῦτα πάντα βούλομαι ὁ ταλαίπωρος ἀναχωρῆσαι***· κοπιάζειν γὰρ καὶ πάντα

ταφαίνεται ὅτι ἐμμέσως τοὐλάχιστον ὡμολόγει αὐτὸν πατριάρχην ΚΠόλεως, πρᾶγμα ὅπερ μετ' οὐ πολὺ καθώρισεν ἡ Ἐκκλησία σαφῶς διὰ στόματος τοῦ Πατριάρχου Τιμοθέου ἀναφέροντος τὸν Θεοφάνη ὡς «χρηματίσαντα πατριάρχην ΚΠόλεως». (***Περιοδ.*** ὡς ἀνωτ. σ. 74.—***Γ. Καμπούρογλου*** ὡς ἀνωτ. σ. 209.

154) ***Περιοδ.*** ὡς ἀνωτ. σ. 77.—***Κ. Σάθα*** βιογρ. σχεδ. κλπ. σ. 212.

155) ***Περιοδ.*** ὡς ἀνωτ. σ. 74.

τὰ ἄλλα ποιεῖν προθύμως ἔχομεν, καθὼς καὶ ποιοῦμεν, πάντων θαυμαζόντων Θεοῦ χάριτι· χρήματα δὲ οὐκ ἔχω, ὡς οἴδατε πάντες.... **ὅθεν φοβοῦμαι μήπως ἀναχωρήσω πάλιν·** χαλεπὰ τὰ πάντα». «Στενά μοι πανταχόθεν τὰ πράγματα—ἔγραφε μετ' οὐ πολὺ καὶ Γαβριὴλ τῷ Φιλαδελφείας—μόνος καταλέλειμμαι, οὐ συνασπίζονται πρὸς τὴν τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ ἄμυναν οἱ καὶ τὴν ψυχὴν προέσθαι χρεωστοῦντες καὶ ἐπαγγειλάμενοι..... Γράψον, συμβούλευσον, συνδράμετε, συμβοηθήσατε· μόνος γὰρ οὐδὲ ἀρκέσαι οἷός τ' εἰμὶ, οὐδὲ δίκαιον τοὺς ἀδελφοὺς ἐμὲ καταλιπεῖν μόνον....» [156]).

Καὶ τότε μὲν δὲν προέβη εἰς πραγματοποίησιν τῆς σκέψεως αὐτοῦ πρὸς ἀναχώρησιν. Ἐλπίζων εἰς καλητέραν αὔριον, ἐπεδόθη ἀνενδότως εἰς τὴν διευθέτησιν τῶν ἀπασχολούντων τότε τὴν Ἐκκλησίαν ζητημάτων [157]) καὶ δὴ ὅλως ἰδιαιτέρως εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς ἀπὸ «ἀπείρων καὶ ἀτόπων καὶ ξένων χρεῶν». Ἀλλ' ἡ ἀπομόνωσις ἔθλιβε καιρίως τὸν Μελέτιον· «τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἀχθοφοροῦμεν καὶ μονώτατοι τηλικούτοις προσπαλαίομεν ἄθλοις καὶ εἰς ἐπικουρίαν οὐδείς». Ἔθλιβεν ὅμως αὐτὸν κυρίως ἡ διαδιδομένη φήμη περὶ ἀνταλλαγῆς τοῦ ἀλεξανδρινοῦ θρόνου διὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ, διὰ τοῦτο καὶ ἠναγκάζετο νὰ διαμαρτύρηται. «**Ἀλλ' οὐ μετετέθην ἐγὼ, οὐδὲ μετατίθεμαι· ἀνάγνωτε τὰς τῶν πατριαρχικῶν γραμμάτων ἐπιγραφὰς καὶ ὑπογραφάς. Τὰ γράμματα μεθ' ἑαυτῶν φέρουσιν ἡμᾶς Μελετίους Ἀλεξανδρείας, μετὰ μέντοι τῆς ἀκλεοῦς ἐμοὶ καὶ πολυμόχθου προσθήκης τῆς τοῦ ἐπιτηρητοῦ τῆς καθέδρας τῆς οἰκουμενικῆς**» [158]). Ἐν τέλει ἐνέδωκεν εἰς τὴν συνέχουσαν αὐτὸν σκέψιν περὶ ἀναχωρήσεως ἀποδυθεὶς τὰς εὐθύνας τῆς ἐπιστασίας τοῦ θρόνου. «Ἡμεῖς παρακαλέσαντες τὸν λαὸν ἅπαντα καὶ ἀρχιερεῖς καὶ κλῆρον........ εἶτα πρίν τι χαλε-

---

156) ***Περιοδ.*** ὡς ἀνωτ. σ. 75, 77.

157) Ἐπὶ τῆς ἐπιτηρητείας τοῦ Μελετίου, τῷ 1597, τὸ Πατριαρχεῖον μετηνέχθη ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Βλάχ-Σεραγίου εἰς τὸν ἐν Ξυλοπόρτῃ ναὸν τοῦ ἁγίου Δημητρίου. Ἐν ἐπιστολῇ αὐτοῦ ἔγραφεν ὁ Μελέτιος τὰ ἑξῆς: «Ἐν ΚΠόλει ἐπωλήθησαν δύο μοναστήρια, ὁ μέγας Δημήτριος καὶ ἡ Παναγία τοῦ Μπαλίνου εἰς τὴν Ξυλόπορταν· ***ἠγοράσαμεν δὲ ἡμεῖς αὐτὰ***, ἵνα μὴ εἰσέλθωσιν εἰς χεῖρας τῶν ἀσεβῶν». Ἐπὶ τῆς πατριαρχείας Ματθαίου Β', τέλη 1600 ἢ ἀρχὰς 1601, τὸ Π/χεῖον μετηνέχθη ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου εἰς τὸν ἐν Διπλοφαναρίῳ ἱ. ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου, ἔνθα καὶ μένει μέχρι τῆς σήμερον. (***Ἐκκλ. Ἀλήθ.*** Β' 779 ἑξ. 792, 796. — ***Μ. Γεδεὼν*** χρονικὰ πατρ. οἴκου κλπ. σ. 72 ἑξ. 187 ἑξ. — ***Κ. Σάθα*** βιογρ. σχεδ. κλπ. σ. πβ'.—Ἐκκλ. ἱστορία ***Φ. Βαφείδου*** Γ' α' σ. 21.—***Πεντηκονταετηρὶς*** Ε. Φ. Συλλόγου. ΚΠολις 1921 σ. 285.—***Μ. Ἡλιουπ. Γενναδίου*** Φωτ. Βιβλιοθ. σ. 6 σημ. 10.)

158) ***Ἀθ. Νικολάκη*** ὡς ἀνωτ. σ. 149 ἑξ.

πὸν συμβῇ καὶ ἄκουσιν, ἑκόντες ἡμεῖς ἀνεχωρήσαμεν ἄλλαις τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας ἀνάγκαις ἄλλοθι μηχανώμενοι τὴν δέουσαν θεραπείαν» [159]. Ταῦτα ἐγένοντο κατὰ Μάρτιον ἐὰν μὴ καὶ κατ' Ἀπρίλιον 1598, κατὰ τὰ ἀλλαχοῦ σχετικῶς σημειωθέντα [160] Ἀποχωρῶν ἔλεγεν ὅτι «εἰ καὶ πολλὰ κατωρθώθη, ἀλλ' ἦν ἔτι τινὰ θεραπείας ἐπιδεῆ»· ἀλλ' ἰδίως ὡμολόγει ὅτι δὲν ἐπέτυχεν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν ἀξίου πατριάρχου, ὡς ἔγραφεν ἀργότερον Διονυσίῳ τῷ Ἡρακλείας τονίζων, ὅτι εἰργάσθη ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Ἐκκλησίας καὶ μεταξὺ ἄλλων ἵνα «θεμελιώσωμεν πατριαρχεῖον καὶ ἄξιον καταστήσωμεν πατριάρχην, ὧν ἁπάντων τὰ μὲν κατορθῶσαι Θεοῦ δεδυνήμεθα συνάραντος, τούτου δ' ἀπετύχομεν πάνυ ἀθλίως, μὴ καταστήσαντές σου τὴν τελειότητα, ὡς ἠλπίζομεν, καίπερ οὐδὲν συνειδυῖαν οὐδὲ θέλουσαν ἴσως» [161]. Ὁ Μελέτιος ἀπέθανεν ἐν Καΐρῳ τῇ 13 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 1601 [162].

---

159) ***Αὐτόθι*** σ. 151.

160) Ὅρα σημ. 127.

161) Ὁ Μελέτιος, θανόντος Ἱερεμίου Β', συνίστα τοῖς ἐνδιαφερομένοις τὴν ἐκλογὴν «κατὰ τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, ἀξίου ἀρχιερέως» καὶ παρεκάλει «τὸν τῶν ὅλων Δεσπότην βραβεῦσαι τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ποιμένα κατὰ τὴν αὐτοῦ καρδίαν». Τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης Γαβριὴλ ἐχαιρέτισε μετὰ συγκινήσεως πολλῆς ἀποδοκιμάσας τὴν εἰσπήδησιν εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἀπὸ Ἰωαννίνων Ματθαίου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γαβριὴλ καὶ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως αὐτοῦ εἰς ΚΠολιν παρεκάλεσε τὸν Φιλαδελφείας Γαβριὴλ «εἰ δυνατὸν τὸν θρόνον τοῦτον τὸν οἰκουμενικὸν ἀντιλαβέσθαι, εἰ δὲ μή γε τὸν ἱερώτατον Μαργούνιον». Ἀπαντῶν μετ' οὐ πολὺ Θεοφάνει τῷ ἀπὸ Ἀθηνῶν ἐδήλου ὅτι αὐτὸς μὲν δὲν ἐδέχετο τὴν πατριαρχείαν, «ἀλλ' ἴσως εἰσάξομέν τινα Θεοῦ ἄξιον ἱερέα», ὑπονοῶν καὶ τότε καὶ ἀργότερον ἕνα τῶν ὡς ἄνω δύο ἱεραρχῶν, τὸν Μαργούνιον ἢ τὸν Γαβριήλ, πρὸς ὃν γράφων καὶ αὖθις ἔλεγε: «τοῦτον τὸν θρόνον δυνατὸν εὐθύνεσθαι παρ' εὐσταθοῦς ἀνδρὸς καὶ φοβουμένου τὸν Κύριον, καὶ οἷον ἄν σου (τοῦ Γαβριὴλ) εἴποιμι τὴν ἱερὰν ψυχὴν ἢ τὸν ἱερὸν Μαργούνιον». Μετὰ τὴν ὁριστικὴν ἄρνησιν ἑκατέρου τούτων ὅπως ἀναδεχθῇ τὴν πατριαρχείαν, ἡ σκέψις τοῦ Μελετίου ἐστρέφετο πρὸς τὸν Ἡρακλείας Διονύσιον, ἄνευ ὅμως καὶ πάλιν ἐπιτυχίας τῶν σχεδίων αὐτοῦ. (***Περιοδ.*** ὡς ἀνωτ. τόμ. ΙΖ' σ. 72, 73, 77.—***Σάθα*** ὡς ἀνωτ. σ. 213).

162) Περὶ ***Μελετίου Πηγᾶ*** ὅρα πρὸς τοῖς ἀνωτέρω: **Bandurii** σ. 217, 228.— ***Μ. Ἀθηνῶν*** Γ'....—***Κούμας*** Ζ'....—***Μαθᾶ*** 185.—***Ὑψηλ.*** 121.—***Βυζ.*** Β' 314, 532.—***Γεδεὼν*** 540.—***Κωνσταντινιάς*** Κωνσταντίου Α' ἀπὸ Σιναίου. Βενετία. 1824 σ. 170.— ***τοῦ αὐτοῦ*** ἐλάσσονες συγγραφεῖς ὑπὸ ***Θ. Μ. Ἀριστοκλέους*** ΚΠ. 1866 σ. 145.—***Δυοβουν.*** σ. 82.—***Μ. Ἑ. Ἐγκ.*** Γ' 562, ΙΣΤ' 868.—**Le Quien** II' 504.— **Vailhé** 1311, 1426.—**Em. Legrand** lettres du Mélétios Pigas antérieures à sa promotion au Patriarcat, Paris 1903.— ***τοῦ αὐτοῦ*** Bibl. Hellen. XVI siècle II' σ. XLI-XLII. LXXXII 117, 118.—**Byz. Zeit** VIII σ. 398, XIV σ. 385.—**Turcogr.** 234, 531, 534, 537. - **W. Regel** analecta κλπ. σ. 92 ἑξ.—**Orientalia** christiana t. XXV σ. 251.—**Philippi Cyprii** chronicon ecclesiæ græcæ. Lipsiæ 1687 σ. 431.—**Georgii Dusæ** de itinerario suo Constantinopolitano epistola κλπ. Lugdano-Bataviæ

* * *

Β΄ Περιληπτικὸς χρονολογικὸς κατάλογος

(ιστ' αἰών).

— *Νήφων Β΄* (γ΄) ἔαρ 1502. [163]).
— Οὐσιαστικὴ χηρεία τοῦ θρόνου τοὐλάχιστον ὀκτάμηνος.
13) *Παχώμιος Α΄* (α΄) ἀρχὰς 1503—ἀρχῶν 1504.

1599. — ***Ἀγαθαγγ. Νικολάκη*** διακόνου, Μελέτιος ὁ Πηγᾶς. Χανιά. 1903. — ***τοῦ αὐτοῦ*** ἡ πρὸς τοὺς Κρῆτας ἀλληλογραφία Μελετίου τοῦ Πηγᾶ. Χανιά 1908.—***Α. Κεραμέως*** ἱεροσολ. βιβλιοθ. Α΄ 300, 466, 467, 468 495, Δ΄ 564.— ***τοῦ αὐτοῦ*** ἀνάλεκτα ἱεροσολ· σταχ. Α΄ 265, 278, Β΄ 271.—***Θεολογία*** Γ΄ 29, Δ΄ 180, ΣΤ΄ 18, 98. Η΄ 278, Θ΄ 358, Ι΄ 69, 148, 152, 183, 213, 220.—***Ὀρθοδ.*** Γ΄ 33.—***Ἐκκλ.᾿Αλ.*** Δ΄ 398, ΙΣΤ΄ 14, ΙΘ΄ 36, 256, ΚΔ΄ 308, 337, 338. — ***Πανδώρα*** Θ΄ 254, Κ΄ 47. — Μνημεῖα κλπ. ***Δ. Καμπούρογλου*** ὡς ἀνωτ. σ. 203 ἑξ.—***Δελτίον*** ἱστ. καὶ ἐθν. Α΄ 31, 77. — ***Γ. Ζαβίρα*** Ν. Ἑλλὰς σ. 427 ἑξ.—***Ἑλληνικὰ*** Γ΄ 49.—***Βυζ· χρον.*** Δ΄ 727, ***παράρτ.*** Ι΄ τόμ. 54—***Νέα Σιὼν*** Α΄ 150, 255, 289 ΣΤ΄ 1124, ΙΓ΄ 60, 382. ΙΗ΄ 715, ΚΑ΄ 357, 370, 401. — ***Ἐκκλ. Φάρος*** Ι΄ 507, 511, ΙΔ΄ 129. — ***Περιοδ.*** Ε. Φ. Συλλ. τόμ. ΙΒ΄ 145, 153, ΙΖ΄ σ. 54, 71. —***Παράρτ.*** ἰδ. τόμου σ. 6, 45.—***Σαθὰ*** Νεοελλ. φιλολ. 208 καὶ ***παράρτ.*** σ. 37. — ***τοῦ αὐτοῦ*** βιογρ. σχεδ κλπ. σ. 221. — ***Α. Δημητρακοπούλου*** ὀρθ. Ἑλλὰς σ. 130.—Πατμ. βιβλ. ***Ι. Σακελλίωνος*** σ. 178, 199.—***Νέος Ἑλληνομνήμων*** Α΄ 319, 313, Γ΄ 380, ΣΤ΄ 502, Η΄ 366, Ι΄ 471 ΙΒ΄ 399.— Ἐκκλ. ἱστ. ***Φ. Βαφείδου*** Γα΄ 53, 54, 93, 103, 117, 125, 127, 137, 140, 145.—***Δ. Κυριακοῦ*** Γ΄ 55, 90, 136. — ***Χειρόγραφον*** τῆς ἐν Χάλκῃ ἱ. Θεολ. Σχολῆς ὑπ᾿ ἀρθ. 120, περιέχον 320 ἐπιστολὰς Μελετίου τοῦ Πηγᾶ, ὡς καὶ ὑπ᾿ ἀρθ. 112 καὶ 41, ***χειρόγραφα*** τῆς αὐτῆς Σχολῆς περιέχοντα 3 ἐπιστολὰς καὶ 28 λόγους ἢ ὁμιλίας τοῦ ἰδίου. — Μελέται τοῦ ρώσσου καθηγητοῦ **J. Malischewsky** περὶ Μελετίου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας. — ***Κωνστ. Οἰκονόμου*** τοῦ ἐξ Οἰκονόμων περὶ τῶν Ο΄ ἑρμηνευτῶν Δ΄ 803 — Ἡ μονὴ τοῦ ὄρους Σινᾶ ὑπὸ ***Κ. Ν. Παπαμιχαλοπούλου*** Ἀθῆναι 1932, σ. 277, 320, 341.—Ἱστορία τῆς ἐκκλ. Ἱεροσολ. ὑπὸ ***Ἀρχ. Χρ. Παπαδοπούλου*** Ἱεροσόλυμα 1910 σ.481 ἑξ.—***τοῦ αὐτοῦ*** οἱ πατριάρχαι Ἱεροσολύμων κλπ· Ἱεροσόλυμα 1907 σ. 29. — **A. Pichler** geschichte der Kirchl. Trennung κλπ. München I band, 1864 σ. 462.—**Ph. Meyer** ἄρθρον ἐν Herzog-Hauck Realencyklopädie XII t. 562.

[163]) Τὸ σημεῖον τῆς ***γ΄ πατριαρχείας*** τοῦ Νήφωνος δεῖται ἰδιαιτέρας τινὸς προσοχῆς. Ἐν φ. 215 τοῦ χειρογράφου κώδ. S. 654 τῆς Ἐθν. Βιβλ. Παρισίων σημειοῦται: «Νήφων καὶ αὖθις τῷ 1503 (?) τελέσας α΄ ἔτος ἐν τῷ θρόνῳ διδάσκων, συμβουλεύων καὶ ἀγαπώμενος ὑπὸ πάντων, εἶτα παρῃτήσατο ὡς ἐκ τῶν πλαστῶν καὶ ψευδῶν κατηγοριῶν κατ᾿ αὐτοῦ τῶν κληρικῶν, ταραξάντων τοὺς πάντας, οὓς κληρικοὺς κατηράσατο καὶ ἀφώρισε καὶ ἀπελθὼν ἡσύχασεν ἐν τῷ ὄρει τοῦ Ἄθω. Συνεορτάζεται τῇ 11 Αὐγούστου ἐν τῇ τοῦ Ἄθω μονῇ τοῦ Διονυσίου ὡς ἅγιος, διὰ πολλῶν καμάτων καὶ ἀσκήσεως πόνων εὐαρεστήσας Θεῷ». Φαίνεται ἡμῖν λίαν πιθανὸν ὅτι ἐν τοῖς ἀνωτέρω πρόκειται περὶ συνδυασμοῦ τῆς β΄ πα-

— *Ἰωακεὶμ Α΄* (β΄)	ἀρχὰς 1504—φθινοπώρου ἴδ. ἔτους.
— *Παχώμιος Α΄* (β΄)	φθινόπωρον 1504—πιθανῶς μέχρις ἀρχῶν 1513.
14) *Θεόληπτος Α΄*	περὶ τὰ μέσα 1513—φθινοπώρου 1522.
15) *Ἱερεμίας Α΄*	31 Δ/βρίου 1522—τέλους 1545.
16) *Ἰωαννίκιος Α΄*	πιθανῶς ἔαρ 1526. Ὀλιγόμηνος παράνομος πατριαρχεία ἀπουσιάζοντος Ἱερεμίου Α΄.
17) *Διονύσιος Β΄*	17 Ἀπριλίου 1546—Αὐγούστου 1555.

τριαρχείας καὶ ἀποχωρήσεως τοῦ Νήφωνος ἀπὸ τοῦ θρόνου ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς μεταβάσεως αὐτοῦ εἰς ἅγ. Ὄρος ἀφ' ἑτέρου μετ' ἀποσιωπωμένην—ἐν τῷ χειρογράφῳ—τρίτην ἐκλογήν, ἣν ὅμως ἠρνήθη ὁ Νήφων ἵνα δεχθῇ. — Τὰ ἐν σελ. 863 τοῦ 1790 κώδ. τῆς αὐτῆς Βιβλιοθήκης σημειούμενα ἀναφέρονται εἰς τὴν β΄ πατριαρχείαν, τὴν μετὰ τὸν Μάξιμον Δ΄, διότι ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι παρακατιόντες ἀναγινώσκομεν ὅτι «μετὰ τὴν παῦσιν τοῦ Ἰωακεὶμ οἱ κληρικοὶ διετάχθησαν ὑπ' αὐτοῦ (=τοῦ σουλτάνου) νὰ ἐκλέξουν ἄλλον πατριάρχην, οὗτοι δὲ ἀπετάθησαν πρὸς τὸν κὺρ Νήφωνα, εὑρισκόμενον τότε ἐν Βλαχίᾳ, ἀλλ' οὗτος ***ἀπεποιήθη*** καὶ συνοδικῶς ἐψήφισαν τὸν κὺρ Παχώμιον τὸν Ζιχνῶν» Ὁ χρονολογικὸς τῶν πατριαρχῶν κατάλογος τῶν Βενεδικτίνων δὲν ἀναφέρει περὶ γ΄ πατριαρχείας τοῦ Νήφωνος. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ ἀποστολὴ ***κανονικῆς παραιτήσεως*** τοῦ Νήφωνος ἀπὸ τοῦ θρόνου δύναται νὰ ἀποτελέσῃ σημεῖον ἀντιλεγόμενον Παρὰ ταῦτα ὅμως ἡμεῖς ἐμμένομεν εἰς ἣν ἐδώκαμεν ἐξήγησιν τοῦ πράγματος ἐν σημ. 50.

Σημ.—Τὰς ἀνωτέρω πληροφορίας ἐκ τῶν κωδίκων τῆς Ἐθν. Βιβλ. Παρισίων μετέδωκεν ἡμῖν ὁ ἐκεῖ διαμένων σεβ. μ/της πρ. Μετρῶν καὶ Ἀθύρων κ. Γρηγόριος, ᾧ τινι καὶ θερμῶς εὐχαριστοῦμεν.

Ὑπὸ ***Μαξίμου τοῦ Πριβόλου*** φιλοπονηθὲν ὑπάρχει «ἐπίγραμμα εἰς τὴν πολυτελεστάτην ἀργυρόχρυσον λάρνακα τῶν ἱερῶν λειψάνων τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου Νήφωνος» (κώδ. 452 φ. 125 τῆς μονῆς Διονυσίου) ἔχον οὕτως:

Ἀργυρίου χρυσίου τε φαάντερον ἠδ' ἐριτίμων
συλλήβδην λιθάκων τὸν λάμψαντ' ἀρχιερῆα
Νήφων' ὃν θεράποντα Θεὸς μέγας ἔνθεν ἄραντα
θήκῃ τῇδ' ἐκωδην (οὕτω) ***ἐριτίμῳ Ναγγόε θεῖον***
μισῶν εὐπτολέμων μέγαν ὄρχαμον εἰς τὸ δὲ θῆξας.
Ἔργον ἐῷ θεράποντι ὅπως κλέος ἄφθιτον εἴη.
Ἀλλά, πάτερ μέγα, χαῖρε, μονὴν τ' ἐπιμνέεο τήν δε
λιταῖς σαῖς πρὸς ἄνακτα διαμπερές ἔμπεδα τηρεῖν
αὐτῷ θ' ἡγεμόνι κράτος ἀρραγὲς ἠδ' ὑγίειαν
ζῶντι μάκαρ παρέχων, ἀτὰρ μετὰ γαῖαν ἀφέντα
αὐτὰ ἐνιδρῦσαι ἀνάκτορα θεῖα Ὀλύμπου.

Ἕτερον εἰς τὴν αὐτὴν λάρνακα:

«Ἁ χρυσᾶ τοῦ χρυσοῦ τιμαλφέστερον ἔνθοδι κεύθω
Νήφωνα λάρναξ Βυζαντίδος ἀρχιερῆα».

Σημ.—Τὸ ὡς ἄνω ἐπίγραμμα ἀπέστειλεν ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν ὁ σεβασμ. καὶ φίλος μ/της πρ. Λεοντοπόλεως κ. Σωφρόνιος, ᾧ τινι καὶ ἐκφράζομεν θερμοτάτας εὐχαριστίας.

18) *Ἰωάσαφ Β'*	μετὰ τὸν Αὔγουστον 1555 — Ἰανουαρίου 1565 [164]).
19) ***Μητροφάνης Γ'*** (α')	Κατὰ ἢ εὐθὺς μετὰ τὸν Ἰανουάριον 1565—4 Μαΐου 1572.
20) *Ἱερεμίας Β'* (α')	5 Μαΐου 1572—29 Ν/βρίου 1579.
— ***Μητροφάνης Γ'*** (β')	29 Ν/βρίου 1579—9 Αὐγ. 1580.
— *Ἱερεμίας Β'* (β')	Αὔγουστος 1580—πιθανῶς μέχρι τέλους Φεβρουαρ. ἢ ἀρχῶν Μαρτίου 1584, ὅτε ἐξωρίσθη εἰς Ῥόδον μὴ παραιτηθείς.
21) *Παχώμιος Β'*	22 Φεβρ. 1584. Παράνομος πατριαρχεία διαρκέσασα μέχρι Φεβρ. 1585.
22) *Θεόληπτος Β'*	27 Φεβρ. 1585—Ἀπριλ. ἢ Μαΐου 1586.
—	Τοποτηρητεία Νικηφόρου Διακόνου διαρκέσασα ἴσως καὶ ὑπὲρ τὸν ἕνα χρόνον (Ἀπρίλιος ἢ Μάϊος 1586—πιθανῶς μέχρι τῶν μέσων 1587), παρεμβληθείσης καὶ δεκαημέρου τοποτηρητείας τοῦ Διονυσίου Διακόνου.
— *Ἱερεμίας Β'* (γ')	ἀρχὰς ἀλλ' ἴσως καὶ μέσα 1587—περὶ τὰ τέλη 1595.
23) ***Ματθαῖος Β'*** (α')	τοὐλάχιστον περὶ τὰς ἀρχὰς Φεβρουαρίου 1596. Διάρκεια πατριαρχείας μέχρις 20 μερῶν.
24) *Γαβριὴλ Α'*	πιθανῶς κατὰ Μάρτιον 1596—πιθανῶς περὶ τὰ τέλη Αὐγούστου ἴδ. ἕ.
—	χηρεία τοῦ θρόνου μετὰ τοποτηρητείας ἀρχικῶς τοῦ Ἀθηνῶν Θεοφάνους καὶ εἶτα τοῦ

164) Σχετικῶς πρὸς τὴν ἄνοδον αὐτοῦ εἰς τὸν θρόνον *Ἰωάσαφ ὁ Β'* ἐπιστέλλων (1557) τῷ βασιλεῖ τῆς Ρωσσίας Ἰωάννῃ ἐσημείου τὰ ἑξῆς: «Μετὰ θάνατον τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου κὺρ ***Διονυσίου*** συνόδου ἀρχιερατικῆς συγκροτηθείσης καὶ αὐτῶν τε τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων καὶ τῶν τιμιωτάτων κληρικῶν καὶ σταυροφόρων τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Χριστοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ τῶν λοιπῶν θεοσεβεστάτων ἱερέων τῆς τε Μεγαλοπόλεως καὶ τοῦ Γαλατᾶ καὶ τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων ζητησάντων ἡμᾶς εἰς τὸ ἀναδέξασθαι τὴν τοῦ πατριαρχείου προστασίαν οὐδαμῶς τοῦτο κατεδεξάμεθα σκοπὸν ἔχοντες εἰς τὸ ἐκκοπῆναι τὸ μπεσκέσιον, ὅπερ δέδωκεν ὁ πρὸ ἡμῶν πατριάρχης· ὁπόταν δὲ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς καὶ ἐχάρισεν ἡμῖν ὁ μέγας αὐθέντης τὰς ὀγδοήκοντα χιλιάδας ἐκ τοῦ μπεσκεσίου αὐτοῦ, θέλοντες καὶ μὴ βουλόμενοι ἐλάβομεν τὸ πατριαρχεῖον εἰρηνικῶς καὶ ἀταράχως» (**W. Regel** analecta κλπ. σ. 73.

	᾽Αλεξανδρείας Μελετίου (Σ/βριος 1506 — Φεβρουαρίου 1597).
25) ***Θεοφάνης Α΄***	τέλη Φεβρουαρίου 1597—26 Μαρτ. ἰ.ἑ. [165]).
26) ***Μελέτιος Α΄***, *ὁ Πηγᾶς*	Διακαινήσιμος ἑβδομὰς (27 Μαρτ.—2 ᾽Απρ.) 1597—μέχρι Μαρτίου ἐὰν μὴ καὶ ᾽Απριλίου 1598.
— ***Ματθαῖος Β΄*** (β΄)	᾽Απρίλιος 1598—Δ/βρίου 1601 ἢ καὶ ᾽Ιανουαρίου—Φεβρουαρίου 1602.

165) Λαμβανομένου ὑπ᾽ ὄψιν ὅτι ὁ Μελέτιος ὁ Πηγᾶς ἐξέδωκε γράμματα σιγιλλιώδη ἀπὸ 20 Φεβρ. 1597 (*Θεολογία* Ι΄ 218, 219) ἕπεται ὅτι μετὰ τὴν ὡς ἄνω ἡμερομηνίαν κατέλαβε τὸν θρόνον ὁ Θεοφάνης — ὅρα σημ. 145.

(῞Επεται συνέχεια)

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΘΥΑΤΕΙΡΩΝ
ΓΕΡΜΑΝΟΥ

Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΙΣ ΑΓΓΛΙΚΑΝΩΝ ΚΑΙ ΟΡΘΟΔΟΞΩΝ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου)

Β′

Ἡ ἐξ Ὀρθοδόξων καὶ Ἀγγλικανῶν Μικτὴ Δογματικὴ Ἐπιτροπὴ ἐν κατακλεῖδι τῆς κοινῆς αὐτῆς Ἐκθέσεως λέγει ὅτι εἶναι σύμφωνος, ὅτι «βάσις μυστηριακῆς κοινωνίας δέον νὰ εἶναι ἑνότης Πίστεως». Διὰ τῆς συντόμου ταύτης φράσεως ἐπανέλαβεν ὅ,τι καὶ ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας κατὰ τὰς ἐν Λάμπεθ (1930) συζητήσεις εἶπεν ἀπαντῶν εἰς τὸ ἐρώτημα, ἂν εἶναι δυνατὴ ἡ κατ' οἰκονομίαν «μυστηριακὴ κοινωνία» τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. «Δὲν θὰ ἐθεωρεῖτο κανονικὸν τὸ δέχεσθαι ἢ διδόναι Κοινωνίαν, ἐφόσον δὲν ὑφίσταται ***ἑνότης ἐν Πίστει*** [7]). Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ σύστασις Δογματικῆς Ἐπιτροπῆς (Doctrinal Commission) δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ νοηθῇ, ἂν μὴ ἑκατέρωθεν ἐπιστεύετο ὅτι ἡ ἕνωσις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν πρέπει νὰ βασισθῇ ἐπὶ δογματικῆς μεταξὺ αὐτῶν συμφωνίας. Ἀλλ' ὑπάρχουσι λόγοι νὰ πιστεύῃ τις ὅτι εἶναι δυνατὴ ἐν τέλει τοιαύτη συμφωνία; Ποῖα εἶναι τὰ σημεῖα ἐκεῖνα τῆς διδασκαλίας τὰ ὁποῖα διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν ἀνωμότων καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐγέννησαν καὶ γεννῶσι παρὰ τοῖς Ὀρθοδόξοις τὴν ἐλπίδα ταύτην;

Πρὶν ἢ ἀπαντήσωμεν εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐφελκύσωμεν τὴν προσοχὴν εἰς τὴν συγγένειαν ἥτις ὑφίσταται μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἐν τῷ διοικητικῷ αὐτῶν συστήματι. Ὅπως ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία διέστη πρὸς τὴν Ῥώμην κατὰ τὸν 11ον αἰῶνα ἀποκρούσασα τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα καὶ τοὺς ἄλλους συναφεῖς πρὸς αὐτὸ νεωτερισμοὺς τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας, οὕτως ἔπραξε καὶ ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία κατὰ

---

7) Report etc. σελ. 68.

τὸν 16ον αἰῶνα, ἀπαλλαγεῖσα τῆς Παπικῆς ἐξουσίας καὶ ἀποκτήσασα ἀνεξάρτητον διοίκησιν. Διὰ τῆς ἐνεργείας ταύτης ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία ἐπανῆλθεν εἰς τὸ σύστημα ἐκεῖνο τῆς Ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως ὅπερ ἀπὸ τῆς ἀποστολικῆς ἐποχῆς κρατῆσαν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἔλαβε τὴν ἐπίσημον αὐτοῦ κύρωσιν διὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ ἐξ αὐτῶν ἰδίᾳ τῆς Β′ καὶ τῆς Δ′. Τὸ σύστημα τοῦτο ὅπερ βάσιν αὐτοῦ εἶχεν τὰς Συνόδους τῶν Ἐπισκόπων ἑκάστης ἐπαρχίας ἢ διοικήσεως, ἐνωρὶς κατηργήθη ἐν τῇ Δύσει καὶ ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ μοναρχικοῦ Παπικοῦ πλὴν ὀλιγίστων λειψάνων, οἷα αἱ Γαλλικανικαὶ ἐλευθερίαι, ἅτινα ὡσαύτως δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνθέξωσιν εἰς τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐφόδους τοῦ συγκεντρωτικοῦ συστήματος τῆς Ρώμης. Τὸ τελευταῖον καὶ θανάσιμον πλῆγμα κατὰ πάσης ἐλευθερίας ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει κατήνεγκεν, ὡς γνωστόν, ἡ Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ διὰ τῆς Constitutio Dogmatica I de Ecclesia Christi [8]. Ὡσαύτως ἐφαρμογὴν τοῦ ἰδίου αὐτῶν συστήματος οἱ Ὀρθόδοξοι διαβλέπουσιν ἐν τῇ διαρμοφώσει ἀνεξαρτήτων Ἀγγλικανικῶν Ἐκκλησιῶν πολλαχοῦ τῆς Οἰκουμένης. Διότι, ἐνῷ αὗται ἐξωτερικῶς συνδέονται πρὸς ἀλλήλας διὰ τῶν δεσμῶν κοινῆς πίστεως καὶ ἀναγνωρίζουσιν ὡς πρῶτον αὐτῶν τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Καντουαρίας ὡς τῆς Μητρὸς αὐτῶν Ἐκκλησίας, ἀπολαύουσι πλήρους ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας καὶ διοικοῦσι τὰ ἑαυτῶνκατὰ βούλησιν, ὡς συμβαίνει καὶ ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ. Τὴν ὁμοιότητα ταύτην διέκρινον ἤδη οἱ Πατριάρχαι τῆς Ἀνατολῆς ἐν τῇ μετὰ τῶν ἀνωμότων ἀλληλογραφίᾳ αὐτῶν. Ἐντεῦθεν καὶ ἀπαντῶντες ἐδήλωσαν ὅτι ἐπερχομένης τῆς ἑνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν εἶναι δυνατὴ ἡ διαμόρφωσις αὐτοκεφάλου Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ἐν Ἀνατολῇ. Ἀλλ' ἡ ὁμοιότης χωρεῖ καὶ περαιτέρω. Οἱ Ἀγγλικανοὶ ὄχι μόνον ἀναγνωρίζουσιν, ὡς καὶ οἱ Ὀρθόδοξοι, τὴν ὕπαρξιν τριῶν βαθμῶν τῆς ἱερωσύνης, Ἐπισκόπου, Πρεσβυτέρου καὶ Διακόνου, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀποστόλων [9], ἀλλ' ἀνομολογοῦσιν ὅτι οἱ κληρικοὶ καθίστανται τοιοῦτοι διὰ χειροτονίας τοῦ Ἐπισκόπου ἢ τῶν Ἐπισκόπων καὶ ἑπομένως ἀποδέχονται τὴν ἀποστολικὴν διαδοχήν. Ὡσαύτως δὲ οἱ Ἀγγλικανοὶ συμφωνοῦσι μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων ὄχι μόνον ἐν τούτῳ ὅτι δὲν ἀρνοῦνται καὶ εἰς τοὺς ἄλλους κληρικοὺς καὶ εἰς τοὺς λαϊκοὺς ἔτι τὸ δικαίωμα τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰς συζητήσεις περὶ ἀντικειμένων τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀποδοχῇ, ὅτι «προκειμένου περὶ ζητημάτων πίστεως ἡ αὐθεντικὴ ἀπόφασις ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ ἀνήκει εἰς τὸ σύνολον τῶν Ἐπισκόπων» [10]. Αἱ

---

[8]) Ὅρα Denzinger: Enchiridion symbolorum Friburgi MCMXIII σελ.482 καὶ ἑξ.
[9]) Prayer Book: Preface to the Ordinal.
[10]) Report etc. σελ. 52.

τυχὸν ἀπαντώμεναι διαφοραὶ ἐν τῷ διοικητικῷ συστήματι μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν δέον νὰ κριθῶσι κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ι. Φωτίου διατυπωθεῖσαν καὶ ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἰσχύουσαν ἀρχὴν ὅτι, ὅταν δὲν πρόκειται περὶ ἐθῶν καὶ νομίμων ἐρειδομένων ἐπὶ καθολικοῦ ἢ γενικοῦ ψηφίσματος, ἅτινα εἶνε ὑποχρεωτικὰ δι' ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, ἑκάστη Ἐκκλησία εἶνε ἐλευθέρα νὰ τηρήσῃ αὐτὰ ἢ μή. Μεταβῶμεν ἤδη εἰς τὴν ἔκθεσιν τῶν σημείων τῆς δογματικῆς συμφωνίας τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Οἱ ὀρθόδοξοι πραγματευόμενοι περὶ ἑνώσεως τῆς ἰδίας αὐτῶν Ἐκκλησίας μετ' Ἐκκλησιῶν κεχωρισμένων ἀπ' αὐτῆς ὡς πρῶτον συνήθως ὅρον προβάλλουσι τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ἀποφάσεων τῶν ἑπτὰ ἀληθῶς Οἰκουμ. Συνόδων τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας. Οὕτως ὁ ἀοίδιμος Ν. Δαμαλᾶς, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, πραγματευόμενος περὶ τῆς ἑνώσεως τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῆς Ἀγγλικανικῆς δὲν περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἰδέας ταύτης, ἀλλὰ καὶ προέβη εἰς τὴν ἐν ἰδίῳ Φυλλαδίῳ ἔκδοσιν τῶν δογματικῶν ἀποφάσεων τῶν Συνόδων τούτων ὑπὸ τὸν ὑπότιτλον «ἡ μόνη καὶ ἀσφαλὴς βάσις τῆς ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν». Θέτοντες τὰς ἀποφάσεις ταύτας ὡς βάσιν οἱ ὀρθόδοξοι δὲν παραιτοῦνται τῆς συζητήσεως δογματικῶν σημείων μὴ καθορισθέντων ὑπὸ τῶν ἐν λόγῳ Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἐφ' ὧν ὡσαύτως δέον νὰ ἐπιτευχθῇ συμφωνία, ἵνα ἐπέλθῃ ἡ ἕνωσις, ἀλλ' ἐξαίρουσι τὴν σπουδαιότητα ἣν κέκτηται ἡ ἀποδοχὴ τῶν ἐν λόγῳ ἀποφάσεων κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῶν διϊσταμένων. Πῶς λοιπὸν διάκεινται οἱ Ἀγγλικανοὶ πρὸς τὰς ἀποφάσεις ταύτας;

Ἔχομεν ὑπ' ὄψιν τὴν Ἔκθεσιν ἣν ἡ Πατριαρχικὴ ἀποστολὴ εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Λάμπεθ τοῦ 1920 ὑπέβαλεν εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον περὶ τῶν συζητήσεων, αἵτινες διεξήχθησαν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς ἐξ Ἐπισκόπων Ἐπιτροπῆς τοῦ Συνεδρίου. Ἐν αὐτῇ λέγεται «ὅτι ὑπεδείχθη ὑπὸ τῶν Ἀγγλικανῶν ἡ σύνταξις Ἐκθέσεως τῶν οὐσιωδῶν σημείων τῆς διδασκαλίας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, κατὰ τὸ πρότυπον τῶν ὅρων καὶ ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων» 11). Ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τόσον κατὰ τὰς προηγηθείσας μεταξὺ Ἀγγλικανῶν καὶ Ὀρθοδόξων Θεολόγων συζητήσεις πρὸ τοῦ 1920, ὅσον καὶ κατὰ τὰς μεταξὺ Πατριαρχικῆς ἀποστολῆς καὶ Ἀγγλικανῶν κατὰ τὸ ἀνωτέρω ἔτος μόνον περὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς Ζ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἠγέρθη ζήτημα, εἶναι πρόδηλον ὅτι τὸ κῦρος τῶν ἓξ πρώτων Οἰκουμενικῶν Συνόδων δὲν διαμφισβητεῖται ὑπὸ τῶν Ἀγγλικανῶν 12). Καὶ περὶ τῆς Ζ΄ δὲ Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὁ Ἐπίσκοπος Γκλῶστερ ἀπαντῶν εἰς ἐρώτησιν τοῦ Πατριάρχου Ἀ-

11) Bell Documents 1924 σελ. 38.

12) The Seventh General Council and the Doctrine of Icons S.P.C.K. 1919.

λεξανδρείας, ἂν ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία ἀποδέχηται τὴν Ζ' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον εἶπεν ὅτι αὐτὸς προσωπικῶς εἶνε πάντοτε πρόθυμος ν' ἀποδεχθῇ τοὺς Κανόνας τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου [13]), ἡ δὲ Πατριαρχικὴ ἀποστολὴ ἐν τῇ Ἐκθέσει αὐτῆς ἀναφέρει· «φαίνεται ὅτι περὶ τοῦ ζητήματος τούτου πνέει εὐνοϊκὸς ἄνεμος καὶ ὅτι ἐν τῇ πράξει ὑφίσταται βαθμιαία ἐπιστροφὴ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀλλὰ φυσικῶς οὐχὶ δεισιδαίμονα πρᾶξιν τῆς ἀποδόσεως σεβασμοῦ εἰς τοὺς ἁγίους καὶ τὰς εἰκόνας» [14]). Τὸ μόνον ἄρα δογματικὸν σημεῖον ἐν τῷ ὁποίῳ τοῦ λόγου ὄντος περὶ ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἠδύνατο νὰ προκύψῃ διαφωνία εἶνε τὸ πολύκροτον ζήτημα τοῦ Filioque. Ἀλλὰ καὶ τὸ σημεῖον τοῦτο διελευκάνθη κατὰ τὰς συζητήσεις τῆς Δογματικῆς Ἐπιτροπῆς (1931), καθ' ἣν κατὰ τὸ προηγούμενον τῶν ἀποφάσεων τῆς Βόννης ἀπορριφθέντων παντὸς τύπου ἢ ἐκδοχῆς ὑπονοούσης τὴν ὕπαρξιν «δύο ἀρχῶν ἢ αἰτιῶν» ἐν τῇ Τριάδι ἐγένετο ἀπὸ κοινοῦ δεκτὴ ἡ διατύπωσις τοῦ Ἰ. Δαμασκηνοῦ, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ [15]). Ἀφοῦ δὲ ὑπὸ τῶν Ἀγγλικανῶν ἀνεγνωρίσθη τὸ ἄθεσμον τῆς προσθήκης καὶ ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων ἀνεγνωρίσθη ἡ δυσκολία τῆς ἀποτόμου ἀφαιρέσεως αὐτῆς ἄνευ σκανδαλισμοῦ, ἐπαφέθη εἰς τὴν σύνεσιν καὶ τὴν ἐν ἀγάπῃ ἀνοχὴν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἡ ἐξεύρεσις τρόπου λύσεως τῆς ἐξωτερικῆς ταύτης διαφορᾶς [16]). Διὰ τῆς ἀποδοχῆς ὅμως τῶν δογματικῶν τούτων ἀποφάσεων ἀποκαθίσταται συμφωνία μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἐν τοῖς θεμελιωδεστάτοις δόγμασι τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, οἷα εἶναι τὸ δόγμα τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως, τὸ τῆς σχέσεως τῶν δύο φύσεων καὶ τῶν δύο θελήσεων ἐν Χριστῷ, τὸ περὶ ἀπολυτρώσεως ἐν Χριστῷ, τὸ περὶ Ἐκκλησίας, ὡς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς, τὸ περὶ βαπτίσματος καὶ τέλος τὸ περὶ δευτέρας παρουσίας, ἀναστάσεως καὶ κρίσεως νεκρῶν καὶ ζώντων καὶ περὶ μελλούσης ζωῆς, ὡς ταῦτα διατυποῦνται συντόμως ἐν τῷ κοινῇ γενομένῳ ἀποδεκτῷ Οἰκουμενικῷ Συμβόλῳ τ. ἔ. τῷ τῆς Νικαίας-Κωνσταντινουπόλεως.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, εἶναι πρόδηλον ὅτι οἱ Ὀρθόδοξοι οἵτινες ὡς πρῶτον ὅρον διαπραγματεύσεων περὶ ἑνώσεως προβάλλουσι τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ἀποφάσεων τῶν ἑπτὰ Οἰκουμ. Συνόδων, δὲν δικαιοῦνται νὰ ἀρνηθῶσι τὴν μετ' ἀντιπροσώπων τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας συζήτησιν. Ἀλλ' ἡ δογματικὴ ὁμοιότης μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἆρά γε περιορίζεται εἰς ταῦτα καὶ μόνα;

---

13) Report σ. 71.
14) Bell Documents σ. 63.
15) Report σ. 15.
16) Report σ. 13.

Ἐὰν θελήσωμεν καὶ αὖθις νὰ ἀνατρέξωμεν εἰς τὰς διεξαχθείσας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη συζητήσεις μεταξὺ ἀντιπροσώπων τῶν δύο Ἐκκλησιῶν θὰ ἴδωμεν ὅτι συμφωνία μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν ἐπετεύχθη καὶ ἐν ἄλλοις δογματικοῖς σημείοις. Καὶ ἂν δ' ἔν τισι τῶν συζητηθέντων σημείων ἡ συμφωνία δὲν ὑπῆρξε μέχρι τοῦδε πλήρης οὐδεὶς ἀπροκαταλήπτως διεξερχόμενος τὰς συζητήσεις ταύτας δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι αἱ δύο ἀπόψεις δὲν προσήγγισαν κατὰ πολλὰ πρὸς ἀλλήλας. Οὕτως ἐν τῷ ὁρισμῷ τῆς ἐννοίας τῆς Χριστιανικῆς ἀποκαλύψεως καὶ τῶν πηγῶν αὐτῆς ἀμφότερα τὰ μέρη ἀνεγνώρισαν τὴν σημασίαν καὶ τὴν σπουδαιότητα τῆς τε παραδόσεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ συνεφώνησαν πλήρως περὶ τοῦ Κανόνος τῶν ἁγ. Γραφῶν. Καίτοι δὲ διεφώνησαν ὡς πρὸς τὴν ἴσην τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ ἀξίαν καὶ ἀναγκαιότητα τῆς Παραδόσεως, ἐν τούτοις συνωμολόγησαν ὅτι ἡ Ἁγία Γραφὴ συμπληροῦται, διασαφηνίζεται καὶ ἑρμηνεύεται ἐν τῇ Παραδόσει καὶ ὅτι οὐδὲν τὸ περιεχόμενον ἐν τῇ Παραδόσει δύναται νὰ ἀντιφάσκῃ πρὸς τὰς Ἁγ. Γραφὰς καὶ ὥρισαν ἀπὸ κοινοῦ τί δέον νὰ ἐννοῶμεν λέγοντες «Παράδοσιν» [17]. Τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῇ καὶ περὶ μυστηρίων. Ὑπῆρξε πλήρης ἡ μεταξὺ τῶν δύο μερῶν συμφωνία περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ μυστηρίου ὡς μέσου ὅπερ δι' ὁρατοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ σημείου μεταδίδει ἀόρατον πνευματικὴν χάριν καὶ περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ὑπάρξεως ποικιλίας ἐθίμων ἐν τῇ τελέσει αὐτῶν, ὅταν φυλάσσωνται τὰ οὐσιώδη ἅτινα συνιστῶσι τὸ Μυστήριον. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τραχεῖά πως φαινομένη μεταξὺ τῶν δύο μερῶν ἀντίθεσις ὡς πρὸς τὸν «ἀριθμὸν» τῶν Μυστηρίων ἐκάμφθη κατὰ πολύ, καθόσον ἀνεγνωρίσθη μὲν ὑπὸ τῶν Ὀρθοδόξων προθύμως ἡ ἐξαιρετικὴ σημασία τῶν δύο Μυστηρίων, τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς Θ. Εὐχαριστίας, ὡμολογήθη δὲ ὑπὸ τῶν Ἀγγλικανῶν ὅτι καὶ τὰ λοιπὰ πέντε ἔχουσι τὸν χαρακτῆρα Μυστηρίου [18].

Ἡ Δογματικὴ Ἐπιτροπὴ ἐλλείψει χρόνου δὲν ἠσχολήθη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν μυστηρίων ἑκάστων. Ἀλλ' ἐν τῇ προηγηθείσῃ συναντήσει (1930) δύο ἐξ αὐτῶν ἡ Ἱερωσύνη καὶ ἡ Θ. Εὐχαριστία ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον συζητήσεως ἥτις κατέληξεν εἰς ἐπαρκῆ διὰ τὸν σκοπὸν συμφωνίαν. Οὕτως εἰς τὸ ἐρώτημα ὅπερ ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ἂν ἡ Ἱερωσύνη εἶναι μυστήριον, ὁ Ἐπίσκοπος Γκλῶστερ ἀπήντησεν ὅτι καὶ ἡ Ἱερωσύνη εἶναι μυστήριον κατὰ τὸν προηγουμένως δοθέντα ὁρισμὸν τοῦ μυστηρίου, τὸ δὲ Συνέδριον τοῦ Λάμπεθ ἐπεβεβαίωσε τὴν δήλωσιν ταύτην δεχθὲν ὅτι «ἐν τῇ χειροτονίᾳ δίδεται εἰδικὸν χάρισμα εἰς τὸν χειροτονούμενον κατὰ τὸν βαθμὸν εἰς ὃν χειροτονεῖται καὶ ὅτι ἡ φύσις τοῦ εἰδικοῦ

---

17) Report σελ. 12-13.

18) Report σελ. 16-17.

τούτου χαρίσματος δηλοῦται ἐν ταῖς λέξεσι τῆς χειροτονίας καὶ ὅτι ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ χειροτονία εἶναι μυστήριον» [19]). Ὡσαύτως προκειμένου περὶ δύο σπουδαιοτάτων σημείων, ἀφορώντων τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, τ. ἔ. τῆς πραγματικῆς παρουσίας τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐν αὐτῷ καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς θείας Εὐχαριστίας ὡς θυσίας προσφερομένης ὑπὲρ ζώντων καὶ νεκρῶν, αἱ δηλώσεις τῶν Ἀγγλικανῶν Ἐπισκόπων «ὅτι μετὰ τὴν κοινωνίαν τὰ καθαγιασθέντα δῶρα ἅτινα ἀπομένουσι θεωροῦνται ὡς τὸ Σῶμα καὶ τὸ Αἷμα τοῦ Χριστοῦ» καὶ ὅτι κατὰ τὴν προσφορὰν τῆς Εὐχαριστίας ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία εὔχεται «ὅπως διὰ τῶν ἀξιομισθιῶν καὶ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ Σου Ἰ. Χριστοῦ καὶ διὰ τῆς Πίστεως εἰς τὸ αἷμα αὐτοῦ ἡμεῖς καὶ σύμπασα ἡ Ἐκκλησία σου τύχωμεν ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καὶ ὅλων τῶν ἄλλων δωρεῶν τοῦ πάθους αὐτοῦ», ὡς ἐγκλειούσης τὸ ὅλον ἄθροισμα τῶν πιστῶν ζώντων καὶ νεκρῶν κατέστησαν καταφανῆ τὴν ἐγγύτητα τῶν δύο ἀντιλήψεων [20]). Ὡς εἰς τὴν συνάντησιν τοῦ 1930 οὕτω καὶ εἰς τὴν τοῦ 1931 ὁ χρόνος δὲν ἐπέτρεψεν ὅπως πραγματευθῇ καὶ περὶ ἄλλων δογματικῶν σημείων, καθόσον εἶχεν ἀσχοληθῇ καὶ περὶ ἄλλα πρακτικῆς φύσεως ζητήματα.

Ἀλλ' ἡ Π/χικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ 1920 ἥτις ἐν ταῖς μετὰ τῶν Ἀγγλικανῶν συζητήσεσιν ἔθιξε τὰ μυστήρια τοῦ Χρίσματος, τῆς Ἐξομολογήσεως, τοῦ Εὐχελαίου ἀπεκόμισε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι οἱ Ἀγγλικανοὶ καὶ χρῶνται τῆς Μυστηρίοις τούτοις καὶ δὲν διαφέρουσι σπουδαίως ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς ἐνεργείας αὐτῶν [21]). Δὲν πρέπει ὡσαύτως νὰ παροραθῇ ἡ δήλωσις εἰς ἣν προέβη ἐξ ὀνόματος τῶν Ἀγγλικανῶν Ἐπισκόπων ὁ Ἐπίσκοπος Γκλῶστερ «ὅτι ἡ ἀναφορὰ εὐχῶν ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων εἶναι νῦν συνήθης» οὐδ' αἱ ὑπὲρ τῶν νεκρῶν εὐχαὶ αἱ ἐμπεριεχόμεναι ἐν τοῖς Εὐχολογίοις τοῦ Καναδᾶ, τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, ὡς καὶ αἱ περιληφθεῖσαι ἐν τῷ ἀναθεωρηθέντι Εὐχολογίῳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας τοῦ 1928 [22]). Ἀξιοσημείωτος ὡσαύτως ἐν προκειμένῳ καὶ ἡ παρατήρησις ἣν ποιεῖται ἡ Πατριαρχικὴ Ἀποστολὴ περὶ τῆς ἐπελθούσης ἰδίᾳ μετὰ τὸν πόλεμον μεταβολῆς ἐν ταῖς ἀντιλήψεσι τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο [23]).

***

Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐπειράθημεν νὰ δείξωμεν ὅτι ἡ καταβαλλομένη ἑκατέρωθεν προσπάθεια πρὸς συνεννόησιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν δικαιολογεῖται

19) Report σελ. 53.
20) Report σελ. 53.
21) Bell: Documents σελ. 67.
22) Report σελ. 67.
23) Bell ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 67.

ὑπὸ τῶν σπουδαίων δογματικῶν ὁμοιοτήτων αἵτινες ὑπάρχουσι μεταξὺ αὐτῶν. Βεβαίως ἀπομένουσιν ἔτι ἱκανὰ σημεῖα ἐφ' ὧν δέον νὰ ἐπέλθῃ συζήτησις καὶ συμφωνία πρὶν ἢ συντελεσθῇ ἡ ἕνωσις τῶν δύο 'Εκκλησιῶν. Τὰ σημεῖα ταῦτα, ἅτινα κατὰ τὴν ἡμετέραν κρίσιν ὀφείλονται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὰς ἱστορικὰς περιστάσεις ὑφ' ἃς ἀρχικῶς ἐμορφώθη καὶ ἐφεξῆς ἐξειλίχθη ἡ 'Αγγλικανικὴ 'Εκκλησία, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὸν ἄλλως ἀξιέπαινον πόθον αὐτῆς ὅπως τὸ ἔργον τῆς ἑνώσεως μετὰ τῶν ἔξω 'Εκκλησιῶν βαδίζῃ παραλλήλως, ἂν μὴ καὶ παρακολουθήσῃ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἕνωσιν τ. ἔ. εἰς τὴν μετὰ τῶν ἐν 'Αγγλίᾳ διϊσταμένων (non conformists) δὲν δύνανται νὰ παροραθῶσι παρ' οὐδετέρου τῶν μερῶν. Ἂν ὅμως ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ μακρὰ ὁδὸς ἥτις διηνύθη ἐντὸς τόσον ὀλίγου χρόνου διὰ τῆς ἐπιτευχθείσης προσεγγίσεως, δύναταί τις νὰ ἐλπίζῃ ὅτι καὶ τῶν περὶ τὰ σημεῖα ταῦτα δυσχερειῶν ἡ ἄρσις θὰ ἀποβῇ δυνατὴ ἐν τῷ μέλλοντι. Εἰς τὴν ἄρσιν ταύτην λίαν θέλει συντελέσει ἡ προθυμία ἑκατέρου τῶν μερῶν ὅπως παρασκευάσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν σύντομον καὶ αὐθεντικὴν ἔκθεσιν (statement) τῶν θεμελιωδῶν τῆς Πίστεως ἀρχῶν ὧν ἡ ἀποδοχὴ ἐν ἑκατέρᾳ τῶν 'Εκκλησιῶν εἶναι ὅρος ἀπαραίτητος (conditio sine qua non). Τὴν ἀνάγκην τοιαύτης ἀμοιβαίας ἐκθέσεως ὑπηνίχθη ἐν ταῖς συζητήσεσι τοῦ 1930 ὁ Πατριάρχης 'Αλεξανδρείας, ὑπέδειξε δὲ καὶ ἡ Δογματικὴ 'Επιτροπὴ τοῦ 1931 ἐπαφεῖσα εἰς τὰς οἰκείας ἀρχὰς τῶν δύο 'Εκκλησιῶν νὰ ὁρίσωσι «πόσον μέτρον διαφορᾶς δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐπιτετραμμένον».

ΤΕΛΟΣ

---

[24]) Report σελ. 71 καὶ 19

ΔΙΑΚΟΝΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΞΙΩΤΟΥ
Υπογραμματεως της Αγιας και Ιερας Συνοδου

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ
ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΕΓΑΝ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ

Προθεωρία

Μετὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐκδοθὲν τὸ 313 περὶ ἀνεξιθρησκείας διάταγμα, καθ' ὃ ὁ Χριστιανισμὸς ἀνεγνωρίζετο πλέον ὡς religio licita, ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία, λελυτρωμένη ἐκ τῶν μεγάλων διωγμῶν, ἤρχισεν, ἐξωτερικεύουσα τὴν ἐσωτερικότητα καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτῆς δυναμικότητα, νὰ εἰσχωρῇ βαθέως ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ νὰ ἐπιδρᾷ ἀναμορφωτικῶς ἐφ' ὅλων τῶν πλευρῶν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.[1]

Αἱ ἀνάγκαι τότε τῆς κοινωνίας, διατελούσης εἰσέτι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων καὶ ἀντιλήψεων, αἵτινες διεῖπον τὰ κατὰ τὰς σχέσεις τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας πρὸς ἄλληλα καὶ πρὸς τὸν πλησίον, τὰ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων ἐν ταῖς ἐκδηλώσεσι τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἦσαν πολλαί. Ἀλλὰ ἡ ἀνακαινιστικὴ δύναμις τοῦ χριστιανισμοῦ εἰσχωρήσασα ἐν τῷ προσώπῳ τῶν μεγάλων Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας εἰς ὅλας τὰς πτυχὰς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἐνεφύσησε τὸ πνεῦμα τῆς ἀναγεννήσεως, τῆς λυτρώσεως. Οἱ δὲ Πατέρες ἐν τῇ προσπαθείᾳ αὐτῶν ταύτῃ ἀνεδείχθησαν ἠθικολόγοι ἄριστοι καὶ παιδαγωγοὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἡ οἰκογένεια, ὡς ζῶν κοινωνικὸς ὀργανισμός, ὑψίστην ἔχουσα ἐν τῷ κόσμῳ τὴν ἀποστολὴν καὶ τὴν σημασίαν, ἀποτελοῦσα δὲ ἓν τῶν σπουδαιοτάτων καὶ θεμελιωδῶν κεφαλαίων τῆς ἠθικῆς — διότι οὐδεμία ἠθικὴ τῆς σήμερον ἔχει τόσον στενὰ τὰ ὅρια εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ περιλαμβάνῃ ἐντὸς τοῦ πλαισίου αὐτῆς καὶ νὰ μὴ ἐκθέτῃ πλατύτατα τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ καθήκοντα, ἅτινα δέον νὰ διέπωσι τοὺς διαφόρους κοινωνικοὺς ὀργανισμοὺς καὶ νὰ κανονίζωσιν, ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικῆς, τὰ ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῶν στοι-

---

1) Φιλαρέτου Βαφείδου Ἐκκλ/κὴ Ἱστορία Κ/Πολις 1884 τόμ. Α' σελ. 171.

χεῖα [2]) — δὲν διέφυγε τῆς προσοχῆς καὶ τῆς δεούσης ἐκτιμήσεως τῶν Πατέρων. Ἐνῷ δὲ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, ὀλίγον μεταγενέστερος τοῦ Μ. Βασιλείου [3]), ἐξήτασε τὴν οἰκογένειαν ὑπὸ ὅλας αὐτῆς τὰς μορφὰς προσπαθήσας, καυτηριάζων πάντοτε ὡς καλὸς ἰατρὸς διὰ τοῦ θερμοκαυτῆρος τοῦ λόγου πάσας τὰς ἀτόπους αὐτῆς κατευθύνσεις, νὰ ἐξυψώσῃ αὐτὴν εἰς οἵαν περιωπὴν ἐζήτει ταύτην ὁ Χριστιανισμός, ὁ Μ. Βασίλειος ἀπ᾿ ἐναντίας δὲν πραγματεύεται συστηματικῶς τὸ κεφάλαιον τοῦτο Ἐστράφη οὗτος πρὸς τὸ ἄτομον. Ἀποβλέψας δὲ κυρίως εἰς τὴν ἀτομικὴν ἠθικήν, εἰς τὴν ἠθικὴν δηλονότι ἐξύψωσιν τοῦ ἀτόμου θὰ εἶχεν ἴσως ἐν νῷ, ὅτι, ἐπειδὴ ἡ ἠθικὴ ζωὴ τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς κοινωνίας ἐξαρτῶνται, ἐκτὸς τῆς συνδρομῆς καὶ ἄλλων τινῶν εὐνοϊκῶν ὅρων, ἐκ τῆς τοιαύτης ἢ τοιαύτης ἠθικῆς ζωῆς τῶν συνιστώντων τὰς οἰκογενείας καὶ τὰς κοινωνίας μελῶν [4]), ἐπεδόθη μετὰ θερμουργοῦ ζήλου καὶ πατρικῆς μερίμνης, μὲ ἀφωσιωμένην διάθεσιν καὶ δυνατὴν προσπάθειαν εἰς τὴν ἠθικὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὴν ἀνάτασιν τῶν φρονημάτων αὐτῶν πρὸς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἦτο, οὕτως εἰπεῖν, ἡ συνισταμένη ὅλων τῶν ἀτρύτων αὐτοῦ μόχθων [5]), διὸ καὶ ἔλεγεν «εἷς μοι σκοπὸς πανταχόθεν οἰκοδομεῖσθαι

---

[2]) Zean Rivière «Saint Basile» Paris 1925, σελ. 208.

[3]) Βασίλειος ὁ Μέγας ἐγεννήθη περὶ τὰ τέλη τοῦ 329 ἢ κατ᾿ ἄλλους ἀρχὰς τοῦ 330, ὁ δὲ ἱερὸς Χρυσόστομος περὶ τὰ 345 (Ἴδε Μπαλάνου «Πατρολογία» Ἀθῆναι 1930 σελ. 289 καὶ 343). Ἡ διαφορὰ τῆς χρονολογίας τῆς γεννήσεως καὶ δράσεως ἀμφοτέρων μικρὰ καὶ συνεπῶς ἡ κοινωνική, ἀπὸ ἀπόψεως ἠθικῆς, κατάστασις τῶν Χριστιανικῶν κοινοτήτων ἐπὶ Μ. Βασιλείου δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶχε σπουδαίαν τινὰ διαφορὰν ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, διὸ καὶ ἀλλαχοῦ δέον νὰ ἀναζητηθῇ τὸ αἴτιον τῆς μὴ συστηματικῆς ἀπὸ μέρους τοῦ Μ. Βασιλείου ἀπασχολήσεως μὲ τὸ κεφάλαιον τῆς οἰκογενείας.

[4]) Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἕτεροι σοβαροὶ λόγοι δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν: οἱ μεγάλοι αὐτοῦ ποιμαντορικοὶ περισπασμοί, οἱ ἀγῶνές του ἐναντίον τῆς πλάνης τῶν αἱρέσεων, ἀγαγόντες αὐτὸν εἰς συγκρούσεις μετὰ τῶν Ἀρχόντων καὶ τῶν Βασιλέων· ἡ ὅλη τοῦ Μ. Βασιλείου διαπαιδαγώγησις, ὁ ἀσκητικὸς αὐτοῦ χαρακτήρ, ὅστις ἐσφυρηλατήθη εἰς τὰς μονήρεις ἐκτάσεις τοῦ Πόντου μακρὰν τοῦ κοσμικοῦ θορύβου, ἐν τῇ ἀταράχῳ καὶ διηνεκεῖ ἀσκήσει καὶ θεωρίᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ ἐκ ταύτης μεγάλη αὐτοῦ ῥοπὴ πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον, διότι ἐνέβλεπεν ἐν αὐτῷ τὴν ἰδεώδη πολιτείαν, ἐν ᾗ ἦτο δυνατὸν εἰς ὕψιστον βαθμὸν νὰ ἐφαρμοσθῶσιν αἱ ἀπαιτήσεις τῆς Χριστιανικῆς ζωῆς, πράγματα τὰ ὁποῖα ἀπερρόφησαν σπουδαίως τὴν προσοχὴν καὶ τὴν σκέψιν τοῦ ἱεροῦ Πατρός.

[5]) Ἴδε A. De Broglie «L'Eglise et l'empire Romain« τόμ. V σελ. 233 ἔνθα ἐξαίρων τὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ποικίλην καὶ ὑπέροχον δρᾶσιν τοῦ Μ. Βασιλείου καταλήγει διὰ τῶν ἑξῆς ὡραίων λόγων «*Une Eglise qui produit des hommes tels que Basile et déjà prête à receuillir le gouvernement du monde*».

τὴν Ἐκκλησίαν» ὁμιλῶν πάντοτε καὶ ἐνώπιον πάσης τάξεως ἀνθρώπων[6]).

Καὶ τοιαύτη μὲν ἐν ὀλίγοις ἡ καθόλου προσπάθεια τοῦ ἱεροῦ Πατρός. Ἀλλὰ ἐν τῇ ἐπὶ μέρους ἐρεύνῃ τῶν ὁμιλιῶν αὐτοῦ δὲν διαφεύγει τὴν προσοχὴν τοῦ μελετητοῦ, ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος εὐρύνων τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ καὶ οὕτω ἐκφεύγων τῶν ὁρίων τοῦ ἀτόμου, ἐπεκτείνει τὰς σκέψεις του καὶ εἰς μείζονα ἀκτῖνα περιλαμβάνουσαν ἐν τῷ κύκλῳ αὐτῆς τήν τε οἰκογένειαν καὶ τὴν κοινωνίαν. Καὶ τοῦτο, ὡς λίαν προσφυῶς παρατηρεῖ ὁ Zean Rivière, μαρτυρεῖ ὅτι ὁ ἱερὸς Πατὴρ εἶχεν ἐν νῷ τοὺς μεγάλους νόμους τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς ἐπὶ τῆς οἰκογενείας καὶ τῆς πολιτείας[7]).

Ἐν τῷ θεσμῷ τῆς οἰκογενείας ὁ Μ. Βασίλειος διακρίνει τρία κεφάλαια καὶ ταῦτα ἀναλύει. Τὸν ***γάμον***, ὡς τὴν βάσιν τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς, ***τὰς σχέσεις τῶν γονέων ἀπέναντι τῶν τέκνων***, καὶ τρίτον τὰς ὑποχρεώσεις καὶ τὰ ***καθήκοντα τῶν τέκνων ἀπέναντι τῶν γονέων***. Χωρῶν δὲ ἐν τῇ διαπραγματεύσει τῶν κεφαλαίων τούτων ἐκθέτει οὐ μόνον τὰς ἀπὸ τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου ἀπορρεούσας ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ἠθικὰς ὑποχρεώσεις τῶν μελῶν αὐτῆς πρὸς ἄλληλα, ἀλλὰ καὶ τὰς φυσικὰς καὶ ἐμφύτους τοιαύτας, κατὰ φυσικὸν νόμον ἐγκατεσπαρμένας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ κατὰ φυσικὸν λόγον ἐκδηλουμένας, ἀνευρίσκων πρότυπα ἄξια, ὡς τονίζει, μιμήσεως εἰς διάφορα ζῶα, ἅτινα ἁπλῶς ἀγόμενα ὑπὸ τῆς ἐν αὐτοῖς ἐμφύτου δυνάμεως ἐκτελοῦσιν, ἐν τῷ ἑαυτῶν κύκλῳ, μετ' ἀφαντάστου ἐπιμελείας τὰ καθήκοντα αὐτῶν καταισχύνοντα οὕτω ἐκείνους ἐκ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι παραβαίνουσι καὶ καταπατοῦσι τὰς στοιχειώδεις αὐτῶν ἐν τῇ οἰκογενείᾳ ὑποχρεώσεις[8]).

Γενικῶς δ' εἰπεῖν ἡ ἠθικολογία τοῦ Μ. Βασιλείου ἐν τῇ ὑποθέσει τῆς οἰκογενείας ἔχει χαρακτῆρα ἐσωτερικόν, δὲν ἀναπτύσει δηλονότι τὴν σημασίαν τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τὰ ἔξω, πρὸς τὸ σύνολον, πρὸς τὴν κοινωνίαν, καὶ τὰ ἐκ τῶν σχέσεων τούτων δικαιώματα καὶ καθήκοντα αὐτῆς, ἀλλὰ ἐξετάζει τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἀξίαν της κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς βίωσιν καὶ ἐντὸς τῶν ὁρίων τούτων ἐκθέτει τὰς σκέψεις αὐτοῦ περὶ τῆς οἰκογενειακῆς ἠθικῆς καὶ καθηκοντολογίας.

(*Ἕπεται συνέχεια*)

---

6) Ἑξαήμ. Ὁμιλ. *Z. Migne* τομ. 29 στ. 160.

7) Zean Rivière ἔνθ. ἀνωτέρω σελ. 208.

8) Ἔπιθι *Migne* τομ. 29 Ἑξαήμ. Ὁμιλ. Ζ στ. 160 Β.—Ὁμιλ. Η στ. 167 C.— Ὁμιλ. Θ. στ. 196 C. Ὁμιλ. ΣΤ στ. 176 C.

† ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΡΩΗΝ ΜΕΤΡΩΝ ΚΑΙ ΑΘΥΡΩΝ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΑΥΤΗΣ ΚΑΙ ΙΔΙΑι ΕΝ ΤΗι ΗΜΕΤΕΡΑι ΟΡΘΟΔΟΞΩι ΕΚΚΛΗΣΙΑι

Α´

Σύστασις καὶ βαθμιαία διοργάνωσις τῆς πρωτογόνου χριστιανικῆς Λειτουργίας.

§ 1. — Ἡ *Λειτουργία* ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ συνόλου τῶν εὐχῶν καὶ ᾀσμάτων, καθιερωθέντων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρὸς ἐπιτέλεσιν τῆς ἀναιμάκτου θυσίας τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἤτοι τῆς ἱερᾶς *Εὐχαριστίας*, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς αἱματηρᾶς θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ. Κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἐκκλησίας ἡ θυσία τῆς Εὐχαριστίας εἶχε καθορισθῇ ἐν Ἀνατολῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς Συνάξεως ἢ Λειτουργίας γενικῶς, ἐν δὲ τῇ Δύσει ὑπὸ τὰ ὀνόματα Cène, Communion, Mystère. Ἀπὸ δὲ τοῦ 4ου αἰῶνος, οἱ μὲν Ἕλληνες ἐν Ἀνατολῇ παρεδέχθησαν ὁριστικῶς τὸν ὅρον *Λειτουργία*, οἱ δὲ Δυτικοὶ τὸν τῆς *Messe*, ὅστις ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ λατινικοῦ τύπου: Hemissa est (ἡ συνάθροισις διαλύεται ἢ ἀπολύεται), καὶ οὗτινος ποιοῦνται χρῆσιν μέχρι σήμερον εἰς τὸ τέλος τῆς τελετῆς. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς *συνέστησεν ὁ ἴδιος* ἀπ᾽ εὐθείας τὴν ἀναίμακτον θυσίαν, ὅτε διένειμεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους αὐτοῦ τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, ἅτινα ηὐλόγησε, λέγων αὐτοῖς: «*Λάβετε, φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου....* Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, *τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου... τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν*» — (Ματθ. 26, 26-29 — Μάρκ. 14, 22-25 — Λουκ. 22, 15 20 — Α´ Κορ. 11, 23-25).

§ 2. — Πιστοὶ εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην οἱ Ἀπόστολοι, μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν, συνεκάλουν τοὺς πιστούς, καὶ μετὰ τὴν εὐλογίαν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου διένεμον αὐτοῖς ταῦτα, εἰς ἀνάμνησιν Ἐκείνου, ὅστις ἀπέθανεν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας. Δεχόμενοι δὲ τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον εὐλογηθέντα οἱ Χριστιανοί, ἐπίστευον ὅτι ἐκοι-

νώνουν ὑπὸ τὰ δύο ταῦτα εἴδη, αὐτοῦ *τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ*, καὶ ὅτι συνεταυτίζοντο μετ' Αὐτοῦ, τοῦ Σωτῆρος καὶ Λυτρωτοῦ. Ἡ ἐπίσημος στιγμὴ καθ' ἣν ὁ Ἀπόστολος, ἀναπαριστάνων τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐποίει ὅ,τι ὁ Σωτὴρ διέταξε, προηγεῖτο ἐκ προπαρασκευαστικῶν εὐχῶν καὶ ᾠδῶν πνευματικῶν. Καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν δὲ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, ἀνεγίνωσκον ἐπίσης εὐχὰς καὶ ἔψαλλον εὐχαριστηρίους ᾠδάς.

§ 3. — Ἡ Λειτουργία ἐν τῇ χριστιανικῇ λατρείᾳ ἐκτὸς τοῦ *μυστηριώδους* τούτου μέρους τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ὡς κορωνὶς αὐτῆς περιελάμβανε καὶ τὸ *διδακτικὸν τοιοῦτον*, ὅπερ προηγεῖτο, καθ' ὃν τρόπον καὶ παρὰ τῇ Ἰουδαϊκῇ λατρείᾳ, ἧς ἡ πλήρωσις καὶ κατὰ πνεῦμα παράστασις ἐθεωρεῖτο ἡ Χριστιανικὴ τοιαύτη. Ὡς κύριον δὲ μέλημα ἐν τῷ διδακτικῷ τούτῳ τμήματι τῆς Λειτουργίας ἀπετέλει καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὡς καὶ τῶν συγγραμμάτων μετὰ ταῦτα τῶν Ἀποστόλων, ἀνεγινώσκοντο δὲ βραδύτερον καὶ ἀποστολικῶν ἀνδρῶν ἔργα, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ μαρτυρολόγια καὶ ἄλλων Πατέρων συγγράμματα.

§ 4. — Καὶ τὰ δύο ταῦτα τμήματα τῆς ἱ. Λειτουργίας ἐτελοῦντο κατ' ἀρχὰς *καθ' ἑκάστην* καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὴν ἑσπέραν (Πρ. 2,46). Ἀλλ' ἤδη κατὰ τὸν 2ον αἰῶνα *διεχώρισαν* ἀπὸ τῶν ἑσπερινῶν συναθροίσεων τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον, ἤτοι τὴν Θείαν Εὐχαριστίαν, ἣν ἥνωσαν ἐν τῇ λατρείᾳ κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ δὴ *τὴν Κυριακήν*, ἥτις καθωρίσθη ἔκτοτε ὡς ἰδιαζόντως ἡγιασμένη ἡμέρα, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν.

§ 5. — Ἐν τῇ πρωτογόνῳ Ἐκκλησίᾳ συνημμέναι μετὰ τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου ἦσαν καὶ *αἱ Ἀγάπαι* (Ἰούδα 12 — Α΄ Κορ. 11,20), δηλ. χριστιανικὰ δεῖπνα ἅπερ ἐλάμβανον οἱ πιστοὶ ἀπὸ κοινοῦ καὶ εἶτα ἐκοινώνουν συμφώνως πρὸς τὴν διήγησιν τοῦ Εὐαγγελίου (Λουκ. 22, 17-20). Αἱ Ἀγάπαι ἦσαν ἡ ἀνάμνησις τοῦ *τελευταίου δείπνου* τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ἐν Ἱερουσαλὴμ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς Ἐκκλησίας, αἱ *Ἀγάπαι* ἐλάμβανον χώραν καθ' ἑκάστην ἑσπέραν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπεφυλάχθησαν καὶ αὗται διὰ τὴν Κυριακήν, ὅπως, ὡς εἴρηται, καὶ ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναφέρει καὶ καταδικάζει τὰς καταχρήσεις αἵτινες εἰσήχθησαν ἐγκαίρως εἰς τὰς Ἀγάπας (Α΄ Κορ. 11, 17-34). Πρὸς θεραπείαν δὲ τῆς ἀταξίας ταύτης καὶ πρὸς ἄρσιν πάσης ἀφορμῆς διὰ τὰς διαδιδομένας κατηγορίας κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐκ μέρους τῶν Ἐθνικῶν ἤδη κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἡ ἐν Λαοδικείᾳ Σύνοδος (343-381) κατεδίκασε διὰ τοῦ κη΄ κανόνος αὐτῆς τὸ ἔθιμον τοῦτο τῶν Ἀγαπῶν. Τὸ αὐτὸ δὲ ἀπεφάνθη βραδύτερον καὶ ἡ Πενθέκτη Οἰκουμ. Σύνοδος (692) διὰ τοῦ οδ΄ κανόνος : « Μὴ ποιεῖν ἐν ἐκκλησίαις τὰς λεγομένας Ἀγάπας ».

§ 6. — Ἐπειδὴ ἡ Θεία Εὐχαριστία, ἡνωμένη κατ' ἀρχὰς μετὰ τῶν

Ἀγαπῶν, ἐχωρίσθη κατόπιν, ἴσως ἕνεκα τοῦ κατὰ τῶν Ἑταιριῶν νόμου τοῦ Τραϊανοῦ, ἐτηρήθη τὸ ἔθος, εἰς ἔνδειξιν τοῦ μετ' αὐτῶν συνδέσμου, καθ' ὃ τὰ πρὸς τὸ Μυστήριον ἀναγκαιοῦντα στοιχεῖα προσκομίζονται ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν *ὡς προσφοραὶ* (oblationes). Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ τελευταία αὕτη ὀνομασία, ἀνταποκρινομένη πάντως πρὸς τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ Εὐχαριστία τυγχάνει θυσία *ἀναίμακτος* (πρβ. Ἰουστ. διάλ. πρὸς Τρύφ. 117 — Κλήμ. Ἀλεξ. Στρωματ. 1 κτλ.).

§ 7. — Κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας ἡ ἐπίσημος λειτουργικὴ πρᾶξις, ἥτις ἀπετέλει τὴν οὐσίαν τῆς χριστιανικῆς λατρείας, ἦν ἐπιμελῶς *ἀποκεκρυμμένη* ἐνώπιον τῶν Ἐθνικῶν, οἵτινες, ὡς μὴ ἐννοοῦντες τὸ μυστήριον τοῦτο, ἠδύναντο ἵνα βεβηλώσωσιν αὐτὸ διὰ τῶν βλασφημιῶν αὐτῶν. Ἀλλ' οὐχ' ἧττον, παρ' ὅλην τὴν αὐστηρότητα, εἶχεν ἀποκαλυφθῇ τι ἐκ τοῦ μυστηρίου τούτου ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῶν πιστῶν, παρὰ τοῖς Ἐθνικοῖς. Ἐντεῦθεν δὲ και ἡ κατηγορία ἡ ἐγερθεῖσα ἐκ μέρους αὐτῶν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὅτι ἐσθίουσι δῆθεν ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς κατὰ τὰς συναθροίσεις αὐτῶν καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

Ἀλλ' αἱ κατηγορίαι αὗται ἀποτελοῦσι *μαρτυρίαν* μᾶλλον τῶν Ἐθνικῶν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἀνέκαθεν μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν ὑφισταμένης σταθερᾶς πίστεως εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς πραγματικῆς παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τὰ εἴδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου τῆς Εὐχαριστίας, ἅτινα ἤσθιον οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἅτινα παρεξήγουν οἱ Ἐθνικοὶ ὡς ὅλως ἀκατανόητα παρ' αὐτοῖς.

§ 8. — Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ μᾶλλον τῶν κατηγοριῶν τούτων ἐκ μέρους τῶν Ἐθνικῶν, ὡς καὶ δι' ἄλλους ἴσως λόγους, *οὐδεμία λειτουργία ἐδημοσιεύθη γραπτῶς* πρότερον τοῦ 5ου αἰῶνος, ἐκτὸς τῶν εὑρισκομένων τοιούτων εἰς τὰς *Ἀποστολικὰς Διατάξεις* (Constitutions Apostoliques), μὴ δυναμένας ἵν' ἀνέλθωσι πρὸ τοῦ ἔτους 390. Ἐν τούτοις ὅλη ἡ λειτουργία οὐδαμῶς ἐθεωρεῖτο ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ὡς αὐτοσχεδίαστος κατὰ τὸν 5ον αἰῶνα. Αὕτη προηγουμένως εἶχε μερικῶς σχηματισθῇ, καὶ ὡς τοιαύτη προφορικῶς διετηρεῖτο ὑπὸ τῶν Ἐπισκόπων καὶ παρ' ἐκείνων οἵτινες εἰσερχόμενοι ἀνυψοῦντο εἰς τὸ ἱερατικὸν στάδιον.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὑποδεικνύουσιν ἡμῖν τὴν *ἐκ παραδόσεως* διδασκαλίαν ταύτην· ὅτι δὲ οὗτοι ἦσαν σταθερῶς πιστοὶ καὶ ἀκριβεῖς εἰς τὴν ἐπαγρύπνησιν καὶ διαφύλαξιν τῆς παρακαταθήκης ταύτης, τοῦτο διαβεβαιοῦται καὶ ἐκ τῆς ταυτότητος καὶ τοῦ ὁμοιομόρφου ἐν γένει, ὅπερ εὕρηται ὡς βάσις μεταξὺ ὅλων τῶν λειτουργιῶν τῶν διαφόρων Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν, ὁπότε αὗται γραπτῶς ἐδημοσιεύθησαν.

§ 9. — Ἀφ' ὅτου ἡ Ἐκκλησία μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου εἰς τὸν Χριστιανισμόν, περιεφρουρεῖτο καὶ ἐπροστατεύετο ἐν τῇ ἐξωτερικῇ αὐτῆς ὑποστάσει ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς Ἐξουσίας, αὕτη ἐδέ-

χετο εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς πλῆθος νεοφύτων, μὴ ἀγομένων πάντων ὑπὸ αἰσθημάτων τοσοῦτον ὑψηλῶν, ὅσον ἐκεῖνοι οἵτινες ἐγένοντο Χριστιανοὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν.

Ἐκκλησίαι μεγαλοπρεπεῖς καὶ ὡραῖαι ἀνεγείροντο πανταχόθεν διὰ τὴν θείαν λατρείαν τῶν ὁσημέραι αὐξανομένων Χριστιανῶν. Παρὰ τὴν αὐστηρότητα δὲ τῶν νόμων, τῶν ἀποκλειόντων τῆς Λειτουργίας τοὺς μὴ βαπτισθέντας, ἦν ὅμως *ἀδύνατον* ἵνα διατηρήσωσιν ἐπὶ πλέον τὸ ἀπολύτως μυστικὸν διὰ τὰ ἀφορῶντα τὴν Λειτουργίαν. Ἐξ ἄλλου δὲ οἱ Χριστιανοὶ μὴ φοβούμενοι τοῦ λοιποῦ τὰς ἐπιθέσεις τῶ Ἐθνικῶν, ἱκανῶς ἀπησχολημένων πρὸς ἰδίαν αὐτῶν ἄμυναν ἐναντίον τῶν πολλαπλῶν παρατηρήσεων τῶν Χριστιανῶν συγγραφέων καὶ ἀπολογητῶν, ἐπίστευον ἤδη ὅτι ἠδύναντο ἵνα προβῶσιν εἰς *δημοσίευσιν τῶν εὐχῶν καὶ ψαλμῳδιῶν τῆς Λειτουργίας.*

§ 10. — Οἱ περισσότεροι τῶν κυριωτέρων Ἐπισκόπων ἐξέλεγον μεταξὺ τῶν εὐχῶν καὶ ὕμνων τούτων τοὺς μᾶλλον καταλλήλους καὶ συνάδοντας τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἣν ἐκαλοῦντο ἵνα ποιμάνωσιν. Αἱ πλείονες δὲ τῶν οὕτω σχηματισθεισῶν λειτουργιῶν *μόλις περιεσώθησαν* μέχρις ἡμῶν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ μεθ' ὅλων τῶν γνωρισμάτων τῆς γνησιότητος· ἀλλ' ἄλλαι τοιαῦται ὑπῆρξαν γενικῶς *μᾶλλον ἀποδεκταί*, ἃς κατέχομεν μέχρι σήμερον, ὁποῖαι αἱ συνταχθεῖσαι κατὰ τὸν 4ον καὶ 5ον αἰῶνα.

Σημειωτέον ὅτι ἡ Λειτουργία ἐνταῦθα ὡς καὶ παρὰ τοῖς Δυτικοῖς ἔχει τὴν ἔννοιαν τῶν εὐχῶν τῆς ἱερᾶς Μυσταγωγίας. Ὡς ἐπισημότεραι δὲ ἀρχαῖαι Λειτουργίαι εἶχον διακριθῇ ἡ τῶν *Ἱεροσολύμων*, τῆς *Ἀλεξανδρείας* καὶ τῆς *Ρώμης*, ἀποδιδόμεναι κατὰ πιθανότητα εἰς τοὺς πρώτους ἐπισκόπους τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων, τὸν Ἰάκωβον, τὸν Μάρκον, καὶ τὸν Κλήμεντα, καὶ τούτων ἀρχαιοτέρα πάλιν ὑπάρχει ἡ τῶν *Ἀποστολικῶν Διαταγῶν*. Ἐντεῦθεν δὲ φαίνεται ὅτι καὶ ἡ ἀρχαία Λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας *Κωνσταντινουπόλεως* ἐπωνομάζετο *Λειτουργία τῶν Ἀποστόλων* μέχρι τοῦ 6ου αἰῶνος (βλ. καὶ Diction. univers. Encycloped. Lar. T. 5e p. 718).

§ 11. — Ἀλλ' ἡ ρίζα ἐν γένει ὅλων τούτων τῶν ἐν Ἀνατολῇ Λειτουργιῶν ἦν ἡ τῆς *Ἱερουσαλὴμ*, ἡ ἐν χρήσει κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας. Ἐκ τῆς πρωτογόνου δὲ ταύτης λειτουργίας παρήχθησαν ἡ τῆς *Ἀντιοχείας* σχηματισθεῖσα μεταξὺ τῶν ἐτῶν 250-400, καὶ ἡ τῆς Ἀλεξανδρείας τοιαύτη, ἡ ἀναθεωρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἱ. Κυρίλλου. Ἐκ τῆς οἰκογενείας εἶτα τῆς Ἀντιοχείας ἐσχηματίσθησαν αἱ Λειτουργίαι, αἱ *Συριακαὶ* καὶ αἱ *Βυζαντιναί*, ἐκ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας αἱ *Αἰγυπτιακαὶ* καὶ ἡ *Αἰθιοπική*.

Ἐκ τῶν ἀρχαίων Λειτουργιῶν τῆς Δύσεως σημειωτέον τὴν λειτουργίαν τὴν *Γαλλικανικὴν*, γειτνιάζουσαν πρὸς τὴν τῶν Ἑλλήνων τοιαύτην

ἐν Ἀνατολῇ. Ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ ἡ Δυτικὴ αὕτη Λειτουργία ἐν Γαλλίᾳ ἀπὸ τοῦ 2ου αἰῶνος μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου (Charlemagne). Ὅλως διάφορος καὶ ἄσχετος πρὸς αὐτὴν τυγχάνει ἡ λεγομένη *Λειτουργία τῶν Παρισίων* ἢ νεογαλλικὴ (neo-gallicane) ἥτις συντεθεῖσα κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα καὶ υἱοθετηθεῖσα ὑφ' ὅλης τῆς Γαλλίας, ἐγκατελείφθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 19ου αἰῶνος βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον ὑπὸ τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν, αἵτινες ἐπανῆλθον εἰς τὴν *σημερινὴν* ρωμαϊκὴν Λειτουργίαν. Ἐπίσης σημειωτέον καὶ τὴν *ἀρχαίαν* Λειτουργίαν τῆς Ρώμης, ἐκείνην δηλ. ἣν ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἠκολούθει ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως αὐτῆς καὶ ἥτις μετὰ ταῦτα ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὡς ἄνω αὐτοκράτορος ἐφαρμόσαντος αὐτὴν εἰς ὅλον τὸ Κράτος αὐτοῦ (βλ. καὶ Dict. de Théol. Vagant-Mangenot. T. G. Liturgie σελ. 797 IV-VIII siècle).

§ 12. — Λόγον ποιούμενοι περὶ τῆς *Λειτουργίας τῆς Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας* οὐδαμῶς ἐκ τούτου εἴμεθα ἠναγκασμένοι ἵνα παραδεχθῶμεν ὅτι ὅλαι αἱ Ἐκκλησίαι, θυγατέρες τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης τῶν Μητροπόλεων τούτων, εἶχον ἐν χρήσει ἓν καὶ τὸ αὐτὸ κείμενον. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰσέτι, οὐδόλως εἶχον αὗται τὴν *στενὴν ἔννοιαν* τῆς Λειτουργίας ἣν νῦν ἔχομεν, καὶ ἦσαν μᾶλλον ἢ ἧττον ἐλεύθεραι ἵνα τροποποιῶσι τὰς εὐχὰς καὶ τὰ ἀφορῶντα τὰς τελετάς. Ἐὰν ἀγώμεθα ὑπὸ τῆς σκέψεως ὅτι ὅλαι αἱ διάφοροι Κοινότητες εἶχον ἓν λειτουργικόν, ἐπιδοκιμασθὲν ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου, αὐτούσιον καὶ ἀπαράλλακτον πρὸς τὸ τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας, τοῦτο ἤθελε σημαίνει ὅτι ἀποδίδομεν δῆθεν εἰς τὸν 4ον αἰῶνα ἰδέας ὅλως νεωτέρας. Αὕτη ἡ ἐποχὴ ἐγγίζει πρὸς τὴν περίοδον καθ' ἣν ἡ Λειτουργία ἦν εἰσέτι *αὐτοσχεδίαστος*. Ἡ διαφορὰ ἐσημειώθη καθαρῶς μεταξὺ Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας, ἐπειδὴ αὗται ἐτύγχανον δύο Μητροπόλεις ἀνεξάρτητοι, κεκτημέναι παρελθὸν λειτουργικὸν χωριστὸν καὶ ἰδιαίτερον, καὶ ἔχουσαι δύο σχολὰς συνεχῶς ἐν ἀγῶνι (πρβ. καὶ Dict. de Théol. Vagant. κλπ. IV. . . .).

(Ἕπεται συνέχεια).

Αγγελου Δ. Βουβουρη
καθηγητου

ΟΙ ΜΟΥΣΙΚΟΙ ΧΟΡΟΙ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΚΑΤΩ ΧΡΟΝΟΥΣ

Κατ' ἀρχαίαν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ κρατήσασαν τάξιν τοὺς μουσικοὺς χοροὺς συγκροτοῦσιν ὁ κατὰ καιρὸν πρωτοψάλτης διευθυντὴς καὶ ἀρχηγὸς τῶν χορῶν, ὁ λαμπαδάριος ἀρχηγὸς τοῦ ἀριστεροῦ χοροῦ, ὁ δομέστικος τοῦ πρώτου, ὁ δομέστικος τοῦ δευτέρου, ὁ πρῶτος καὶ δεύτερος κανονάρχης τοῦ δεξιοῦ, ὁ πρῶτος καὶ δεύτερος κανονάρχης τοῦ ἀριστεροῦ χοροῦ καὶ οἱ λοιποὶ ἰσοκράται καὶ βοηθοὶ κανονάρχαι τῶν δύο χορῶν.

Πρωτοψάλτης

Εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοψάλτου φθάνουσι κατόπιν χειροθεσίας πατριαρχικῆς [1]) ὅσοι εὐδοκίμως ἐχοροστάτησαν εἰς τὴν θέσιν τοῦ λαμπαδαρίου, εἰς τὴν ὁποίαν ὑψώθησαν κατὰ ἱεραρχικὴν τάξιν ἀπὸ τὰς κατωτέρας θέσεις τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου δομεστίκου. Ἡ δὲ διὰ τὸν πατριαρχικὸν ναὸν πρόσληψις νέου προσώπου ἀπεφασίζετο ὑπὸ τοῦ πατριάρχου μετὰ προηγουμένην ὑπόδειξιν καὶ ἔγκρισιν ὑπό τε τοῦ πρωτοψάλτου καὶ τοῦ λαμπαδαρίου, οἵτινες καὶ θὰ ἐφρόντιζον διὰ τὸν κατάλληλον αὐτοῦ καταρτισμόν. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ διὰ τὸν ναὸν τοῦτον προοριζόμενον πρόσωπον, ὅπερ ἰσοβίως καθιεροῦτο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, ἔπρεπε νὰ συγκεντρώνῃ ἰδιαίτερα προσόντα ψαλτικὰ καὶ ἐξωτερικὴν παράστασιν.

Οἱ ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ ὑπηρετοῦντες ψάλται ἦσαν ἐκκλησιαστικοὶ λειτουργοὶ ὀφείλοντες κατὰ κανόνα νὰ διάγωσι βίον σώφρονα, εὐπρεπῆ καὶ

---

1) Ὁ διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοψάλτου προοριζόμενος λαμπαδάριος προσάγεται ἐνώπιον τοῦ πατριάρχου ὑπὸ τοῦ ἀρχιδιακόνου καὶ τοῦ δευτερεύοντος ἐκφωνουμένου τοῦ Κέλευσον· Κελεύσατε· τὸ αὐτὸ γίνεται καὶ διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ λαμπαδαρίου· ἐνῷ διὰ τὴν χειροθεσίαν τῶν δομεστίκων λαμβάνουσι μέρος ὁ τριτεύων καὶ ὁ διάκονος τῆς σειρᾶς.

σύμφωνον μὲ τὸ πατριαρχικὸν περιβάλλον, νὰ ὑπακούωσιν εἰς τὴν ἀνωτέραν αὐτῶν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχήν, τὸν πατριάρχην, ἀφ᾽ οὗ ἡ ἐξάρτησις αὐτῶν, καὶ νὰ συμμορφώνωνται πρὸς τὴν μουσικὴν παράδοσιν τὴν ὁποίαν εὕρισκον εἰσερχόμενοι εἰς τὴν διακονίαν των. Πάντοτε δὲ διεκρίθησαν οἱ μουσικοὶ τοῦ ναοῦ τούτου διὰ τὴν μέχρι φανατισμοῦ ἀφοσίωσίν των εἰς τὴν παράδοσιν αὐτοῦ. Καὶ εἰς αὐτοὺς χρεωστεῖ ἡ μεταγενεστέρα ἐποχὴ ὅ,τι σήμερον σώζεται ὡς παράδοσις. Διότι οἱ πατριάρχαι ἤρχοντο καὶ παρήρχοντο. Οἱ ἀξιωματοῦχοι κληρικοὶ τοῦ πατριαρχείου ἐπίσης καὶ αὐτοὶ προαγόμενοι ἔφευγον εἰς τὰς νέας θέσεις των. Οἱ μουσικοδιδάσκαλοι ὅμως τοῦ ναοῦ ἔμενον ἀσάλευτοι, ἀμετάθετοι. Τὸ παρελθὸν μὲ ὅλα του ἦτο ἐμπεπιστευμένον εἰς αὐτούς. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ φύλακες καὶ οἱ ἀκοίμητοι φρουροὶ τῆς παραδόσεως, τῆς ἀρχαιοτέρας διεπούσης τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν τάξεως. Ὁ κατὰ καιρὸν λοιπὸν πρωτοψάλτης εἶναι ὁ πιστὸς τηρητὴς τῆς τάξεως ἐν τῷ ναῷ, καθοδηγῶν τὸν ἑκάστοτε πατριάρχην εἰς τὰ ἐν τῷ ναῷ καθήκοντα αὐτοῦ· διὸ καὶ ἰδιαιτέρως λαμβάνει μισθὸν «διὰ τὴν φροντίδα καὶ ἐπιστασίαν τοῦ Τυπικοῦ», ἐκτὸς τοῦ μισθοῦ ὃν λαμβάνει «ἕνεκεν τῆς χοροστασίας αὐτοῦ, ψάλλοντος ἐν τῷ πανσέπτῳ πατριαρχικῷ ναῷ, κατὰ τεταγμένους καιροὺς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν καὶ συνελεύσεων» [2]). Ὁ πρωτοψάλτης εἶναι ὁ Τυπικάριος καὶ ὁ Ἐκκλησιάρχης ἐπίσης, ὅστις χειραγωγεῖ ἐν τῷ ναῷ καὶ ἐν γένει ἐν τῇ πατριαρχικῇ αὐλῇ πάντας: πατριάρχας, ἀρχιερεῖς, κληρικούς, ὀφφικιάλους, ψάλτας, πριμικηρίους κλπ. Εἶναι ἡ ψυχή, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου εἰς ζητήματα ἐθιμοταξίας, τελετῶν καὶ ἐκκλησιαστικῆς τάξεως. Ἀναμφιβόλως ἡ τάξις αὕτη διεσώζετο διὰ τοῦ μνημονικοῦ τῶν πρωτοψαλτῶν, ἴσως καὶ διά τινων σημειωμάτων χειρογράφων τῶν ἑκάστοτε τοιούτων. Ἡ δὲ μακροχρόνιος τριβὴ καὶ πεῖρα ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ μέχρι τῆς προαγωγῆς εἰς τὸ ὕπατον ἀξίωμα τοῦ πρωτοψάλτου, τὸν καθίστα ἱκανὸν εἰς τὴν κατὰ παράδοσιν τήρησιν τῆς τάξεως ἐν γένει. Καὶ ἡ τάξις αὕτη παρὰ τὸν χρόνον ὅστις διῆλθεν ἄνωθεν τῶν πρωτοψαλτῶν δὲν παρήλλαξε μέχρι σήμερον χάρις εἰς τὸν διάδοχον ἐκείνων πρωτοψάλτην. Τὸ πρῶτον τυπωθὲν Τυπικὸν τοῦ 1839 τοῦ πρωτοψάλτου Κωνσταντίνου δὲν εἶναι ἄλλο εἰμὴ συρραμμέναι σημειώσεις τῶν πρὸ αὐτοῦ διδασκάλων «καὶ τῆς πολλῶν ἐνιαυτῶν πείρας αὐτοῦ» [3])· ἡ δὲ ἀνατύπωσις αὐτοῦ κατὰ

[2]) Πατριαρχικὸν γράμμα Νεοφύτου Ζ′ 1 Δεκεμβρίου 1791, ἐν Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ τόμ. Η′ σελ. 35-36 καὶ Μ. Γεδεών, Παιδεία καὶ πτωχεία παρ᾽ ἡμῖν κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας, Κων/πολις 1893 σελ. 59-65.

[3]) Τυπικὸν κατὰ τὴν τάξιν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ὑπὸ Κωνσταντίνου πρωτοψάλτου, ἐν Κων/πόλει 1839, Πρόλογος. Πρβλ. Τὸ αὐτὸ Τυπικὸν τοῦ 1851 καὶ τὸ τοῦ 1888, Ἔκθεσις τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς τὸν πατριάρχην, σελ. δ′ καὶ ε′ κ. ἑ.

τὸ 1851, ὡς καὶ ἡ ἐπὶ τῆς πρωτοψαλτείας τοῦ Γεωργίου Βιολάκη, τὸ 1888, καταδεικνύει τὰς ἐν τῷ Τυπικῷ ἐλλείψεις, τῶν ὁποίων συμπλήρωμα εἶναι ὁ ἑκάστοτε πρωτοψάλτης, ὅστις κατέχει κἄτι πάντοτε δι' ἑαυτὸν ὅπερ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ περιληφθῇ ἐν τῷ τετυπωμένῳ Τυπικῷ, διὰ λόγους ἐπαγγελματικούς.

Ὁ πρωτοψάλτης ἦτο ἡ πηγὴ τοῦ βυζαντινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μέλους, ὅπερ ἐκκληρονόμησε μετὰ φανατισμοῦ ἱεροῦ ἀπὸ τοὺς προκατόχους του διδασκάλους. Ἦτο ὁ μύστης τῆς μουσικῆς. Αὐτὸς κατεῖχε τὴν κλεῖδα τῆς ἀναγνώσεως τοῦ μουσικοῦ μέλους, ὅπερ κρύπτεται, εἰς τὰ μυστικὰ κείμενα τὰ πρὸ τῆς ἁλώσεως γραμμένα, καὶ αὐτὸς ἐγνώριζε τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ μέλους ὅπως ἔπρεπεν. Ἦτο φυσικὸν νὰ χρησιμεύῃ ὡς διδάσκαλος τῶν λοιπῶν ψαλτῶν τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ. Αὐτὸς ἦτο ὁ συνεχιστὴς τῆς μουσικῆς παραδόσεως καὶ ὁ μεταλαμπαδευτὴς τοῦ βυζαντινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μουσικοῦ φωτὸς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Αὐτὸς ἐμύει εἰς τὴν μουσικὴν τέχνην τοὺς μαθητάς του τοὺς πατριαρχικούς. Οὗτοι ὑπεχρεοῦντο ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ εἰς μίμησιν τοῦ διδασκάλου. Καὶ ἦτο οὗτος αὐστηρός, ἀρχαιότροπος, φανατικός, μισόκακος. Δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς νεωτέρους καινοτομίας καὶ νεωτερισμούς. Ἔπρεπε νὰ διατηρηθῶσι τὰ ἀρχαῖα μέλη ἀμετάβλητα ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ποιητὰς τῆς ἐποχῆς των, καὶ διὰ τὸν σύνδεσμον ἡμῶν πρὸς αὐτούς. Ὁ πρωτοψάλτης ἐξώρκιζε τοὺς διαδόχους του εἰς τὴν τήρησιν τῆς παραδόσεως τοῦ μέλους. Καὶ αὐτὸς ἦτο ὁ κριτὴς ἐπὶ τοῦ μέλους. Διὰ τοῦτο καὶ ἐπηγρύπνει ἐπὶ τῆς ἐκτελέσεως τῶν μουσικῶν μελῶν ὑπὸ τοῦ λαμπαδαρίου καὶ τῶν δομεστίκων. Ἐπανέφερεν, ἐκ τῆς θέσεώς του, εἰς τὴν τάξιν τοὺς ἐκβαίνοντας ἀπὸ τὰ καθιερωμένα. Αὐστηρὸς διδάσκαλος, ἀρχαιολάτρις!

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν πατριαρχικὴν μουσικὴν σχολήν, ὁσάκις τοιαύτη ἐλειτούργει ἐν Φαναρίῳ, ὁ πρωτοψάλτης βοηθούμενος ὑπὸ ἑνὸς τῶν δομεστίκων ἐδίδασκε τὴν μουσικήν· οἱ δὲ τελειοδίδακτοι μαθηταὶ τῆς σχολῆς ταύτης ἔψαλλον κατὰ μίμησιν καὶ αὐτοὶ τῶν πατριαρχικῶν ψαλτῶν. Οὕτω δὲ ἐπεκράτει πανταχοῦ ὁ ὁμοιόμορφος τρόπος τοῦ ψάλλειν.

Ὄχι μόνον εἰς μαθητὰς ἀστοιχειώτους καὶ νεωτέρους τὴν ἡλικίαν ἐγίνετο διδάσκαλος ἐν τῇ μουσικῇ σχολῇ καὶ ὁδηγὸς ὁ πρωτοψάλτης, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐν ἐνεργείᾳ ἱεροψάλτας ἐν ἅπασι τοῖς ναοῖς τῆς Κων/πόλεως παρέδιδε τὴν μουσικὴν τέχνην κατὰ τὸ ὕφος τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ, συνερχομένους ἀνὰ πᾶν δεκαπενθήμερον ἐν τοῖς πατριαρχείοις, ὅπου ἔψαλλον ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν αὐτοῦ κατὰ χοροστασίας καὶ συνεγυμνάζοντο περὶ τὸ μέλος καὶ τὸν ρυθμὸν καὶ τὴν στάσιν θεωρητικῶς τε καὶ πρακτικῶς.[4] «Ὑπα-

[4] Πίνακες Στατιστικοὶ τῶν ἐν Κων/πόλει καὶ κατὰ τὰ προάστεια σχολείων τῶν Ὀρθοδόξων. Ἐν Κων/πόλει 1870 σελ. 17.

γορεύομεν δὲ πᾶσι τοῖς ἐν ἐνεργείᾳ ἱεροψάλταις ἐν ἁπάσαις ταῖς ἐνταῦθα ἱεραῖς ἐκκλησίαις, ὅπως συνέρχωνται **ἀπαραιτήτως** δὶς τοῦ μηνὸς ἐν τῇ πατριαρχικῇ μουσικῇ σχολῇ ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ (κατὰ τὸ δειλινόν), καὶ ψάλλωσι κατὰ χορούς πρὸς ἄσκησιν τὰ ᾄσματα τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν πάσης ἑορτῆς μετὰ τῆς πρεπούσης εὐκοσμίας καὶ σεμνότητος καὶ ἡσυχίας καὶ μετὰ καθαρᾶς τῆς προφορᾶς πρὸς γενικὸν καὶ ὁμοιόμορφον καὶ ἀκριβῆ διάσωσιν τοῦ ὕφους τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.» [5]) Ἡ διάσωσις τοῦ ὕφους τούτου ἐν τῷ ψάλλειν τὰ ἐκκλησιαστικὰ μέλη ἐπεδιώκετο πάντοτε διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ πρωτοψάλτου. Ὁ δὲ πατριαρχικὸς ναός, τὸ Διδασκαλεῖον τοῦτο τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς, ἐδονεῖτο πάντοτε ἀπὸ τοὺς ἤχους τοῦ ἁγνοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μέλους ὅπερ ἐξετελεῖτο ἀδιαφθόρως καὶ ἀναλλοιώτως πάντοτε. Ἀναμφιβόλως δέ, τὸ μουσικὸν μέλος εἴτε εἶνε γραμμένον διὰ τῆς ἀρχαίας γραφῆς εἴτε διὰ τῆς νέας, δὲν εὑρίσκει τὴν ἁρμοδίαν ἐκτέλεσιν παρὰ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ πρωτοψάλτου, διότι αὐτὸς ἤκουσεν ἰδίοις ὠσὶ καὶ ἐδιδάχθη κατὰ βάθος καὶ κατὰ πλάτος τὴν μουσικὴν ἐκτέλεσιν παρὰ τῶν προγενεστέρων μουσικοδιδασκάλων του. Ἡ μουσικὴ τέχνη ἔμεινε δύσκολος καὶ ὑπὸ τὴν νέαν γραφήν, τὴν νῦν ἰσχύουσαν, ἥτις ἀπαιτεῖ τὴν διὰ ζώσης φωνῆς διδασκαλίαν. Καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης μόνος ὁ πρωτοψάλτης ἀποτελεῖ πάλιν τὴν πηγὴν τῆς ἐκτελέσεως τοῦ μέλους.

Ἀκριβῶς δὲ ἵνα προληφθῇ ἡ παραφθορὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελῶν μετὰ τὴν μεταγραφὴν του καὶ ἐξήγησιν εἰς τὸ σημερινὸν σύστημα ὑπὸ τοῦ πρωτοψάλτου Γρηγορίου τοῦ Λευΐτου, κατ᾽ ἐκκλησιαστικὴν πρόνοιαν, πρὸ ἑκατονταετίας εἰς τὸν κατὰ καιρὸν πρωτοψάλτην περιωρίσθη ἀποκλειστικῶς τὸ δικαίωμα τοῦ τυπώνειν καί ἀνατυπώνειν ἐν τῷ μουσικῷ τμήματι τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου μουσικὰ κείμενα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἱεροψαλτικοῦ κόσμου, τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν. Ἦτο ἄρα ὁ πρωτοψάλτης ὁ κατ᾽ ἐξοχὴν λογοκριτὴς ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μέλους καὶ μουσικοεκδότης ἐν ταὐτῷ. Εἰς αὐτὸν παρεπέμπετο πᾶν νέον μελοποίημα διὰ νὰ ἀποφανθῇ, ἐὰν κατ᾽ οὐσίαν ἦτο μέλος τῆς ἐκκλησ. μουσικῆς ἢ μή. Καὶ ἡ λογοκρισία αὕτη, ἐφ᾽ ὅσον ἐγίνετο κατ᾽ αὐστηρότητα καὶ ἵστατο μακρὰν κερδοσκοπικῶν ἐμπορικῶν σκοπῶν, εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ κυκλοφορῶσι μόνον ἐγκεκριμέναι πατριαρχικαὶ μουσικαὶ ἐκδόσεις, αἵτινες ἐξησφάλιζον τὴν κοινὴν ἐπικράτησιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελῶν, ἅτινα ἦσαν κλασικὰ ἢ μαθήματα ἐμπνευσμένα τοῦ περιβάλλοντος τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ, τῶν

---

[5]) Γρηγορίου ΣΤ. πατριαρχικὴ ἀπόδειξις τοῦ 1868 ἐν Γ. Παπαδοπούλου Συμβολαὶ εἰς ἱστορίαν τῆς παρ᾽ ἡμῖν ἐκκλ. μουσικῆς. Ἐν Κων/πόλει 1890, σελ. 377—378.—Πρβλ. καὶ Παράρτημα Ἐκκλησιαστ. Ἀληθείας Τεύχ. Α΄ σελ. 197 περὶ πατριαρχικοῦ ὕφους.

ὁποίων παρεδόθη ἀλληλοδιαδόχως ἀπὸ πρωτοψάλτου εἰς πρωτοψάλτην ἡ μουσικὴ ἀπαγγελία. Διὰ τοῦτο καὶ μόνον ὁ πρωτοψάλτης γνωρίζει πῶς πρέπει ἑκάστοτε νὰ παρουσιάζωνται τὰ μέλη κατὰ πᾶσαν ἑορτήν, χρησιμοποιῶν κατὰ τὸ μῆκος τῆς ἀκολουθίας καὶ ἀνάλογα τοιαῦτα, ἀφοῦ ὑπάρχει ποικιλία μουσικῶν μαθημάτων διὰ πᾶσαν περίστασιν. Καὶ αὐτὸς πάντοτε γνωρίζει πότε ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ ἐπιβάλλεται τὸ θρηνῶδες, πότε τὸ κατανυκτικόν, πότε τὸ πανηγυρικὸν καὶ πότε τὸ ἐνθουσιαστικόν. Ὁ πρωτοψάλτης ἐκτελεῖ πάντοτε τὴν μουσικὴν ὡσεὶ ἑρμηνεύων τὸ μέχρις αὐτοῦ διασωθὲν ἀρχαῖον μέλος. Ψάλλων δὲ οἰστρηλατεῖται ἀπὸ τὸν ἱερὸν ἐνθουσιασμόν του πρὸς τὴν τέχνην τὴν ὁποίαν ἀντιπροσωπεύει, τὴν ὁποίαν διδάσκει εἰς τοὺς διαδόχους του, εἰς ὅλον τὸ ὀρθόδοξον χριστιανικὸν πλήρωμα τοῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ. Γνωρίζει τὸ ἔργον του ὁ μύστης διδάσκαλος· εὐαρεστεῖ, συγκινεῖ, μεταρσιοῖ, γοητεύει, ἐνθουσιάζει, ἀνακουφίζει πάντοτε. Εἶναι τεχνίτης θαυματουργὸς ὁ πρωτοψάλτης [6]) τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Εἶναι ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ ἀποδότης τοῦ μέλους· εἶναι ὁ δίδων ζωὴν καὶ ἔκφρασιν εἰς τὰ διάφορα δεσμευτικὰ τοῦ μουσικοῦ μέλους γραφικὰ σημεῖα. Τὸ ἔργον του εἶναι ὑπέροχον, καὶ κάτι ἀνώτερον, θεῖον.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸν ναὸν διῆλθον ὀνόματα μεγάλων καὶ περιωνύμων πρωτοψαλτῶν, τῶν ὁποίων τὰ μελοποιήματα βαπτισμένα ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τοῦ ἀρχαίου μουσικοῦ μέλους, ψάλλονται ἀκόμη καὶ σήμερον ἐν αὐτῷ. Οἱ πρωτοψάλται εἶναι μουσικοὶ ὑπέροχοι, εἰς τοὺς ὁποίους δὲ θὰ ἀναφέρεται ἡ εὐγνωμοσύνη παντοτινὴ ἀπὸ τὸν σημερινὸν καὶ μέλλοντα κόσμον. Τὰ ὀνόματα αὐτῶν θὰ παραμείνουν ἀνεξίτηλα, ἐφ' ὅσον χείλη πιστῶν θὰ προφέρωσιν ὕμνους θρησκευτικοὺς πρὸς τὸν Θεόν. Ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ πρωτοψάλτου διῆλθον ὁ ἱερομόναχος Γρηγόριος Μπούνης, τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐπὶ τῆς ἁλώσεως καὶ μετ' αὐτήν, Μανουὴλ ὁ Χρυσάφης ὁ νέος (1660), Γεώργιος ὁ Ραιδεστηνὸς (1680), Παναγιώτης Χαλάτζογλου (1727), Ἰωάννης Τραπεζούντιος (1754), Δανιὴλ ὁ Λαρισσαῖος († 1789), Ἰάκωβος ὁ Πελοποννήσιος († 1801), Πέτρος ὁ Βυζάντιος (1801—1805), Μανουὴλ ὁ Βυζάντιος (1805—1819), Γρηγόριος ὁ Λευΐτης († 1821), Κωνσταντῖνος ὁ Βυζάντιος (1821—1855), Ἰωάννης ὁ Βυζάντιος (1855—

---

[6]) Ὁ ἐν ἐνεργείᾳ ἀποθνήσκων πρωτοψάλτης κηδεύεται ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ ὑπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τῆς θέσεως αὐτοῦ ἐν τῷ ἀναλογίῳ μενούσης κενῆς· μνημονεύεται δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔν τε τῷ ἑσπερινῷ καὶ τῇ λειτουργίᾳ ἐπὶ τεσσαρακονθήμερον, ὅπως γίνεται καὶ διὰ τοὺς ἀποθνήσκοντας ἀρχιερεῖς· ἡ δὲ χηρεύουσα θέσις πληροῦται μετὰ πάροδον ἡμερῶν τινων ἀπὸ τῆς ταφῆς. — Ὁ πρώην πρωτοψάλτης κηδεύεται ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως Προέδρου τοῦ πανσέπτου πατριαρχικοῦ ναοῦ. Ἡ αὐτὴ διάταξις ἰσχύει καὶ διὰ τὸν Λαμπαδάριον.

1866), Σταυράκης Γρηγοριάδης (1866—1871), Γεώργιος ὁ Ραιδεστηνὸς (1871—1876), Γεώργιος Βιολάκης (1876—1905) καὶ Ἰάκωβος Ναυπλιώτης (1911 - 1934). Χάρις δὲ εἰς τοὺς πρωτοψάλτας τούτους διετηρήθη μέχρις ἡμῶν ἡ βυζαντινὴ λεγομένη ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν μουσικὴ ὀρθόδοξος, διετηρήθη δηλ. τὸ μουσικὸν μέλος ἐν τῇ οὐσίᾳ αὐτοῦ.

('Ακολουθεῖ)

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΑΙ ΧΟΡΟΣΤΑΣΙΑΙ

Κατὰ τὸν παρόντα μῆνα ἡ Α. Θ. Παναγιότης ἐχοροστάτησεν εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τοῦ Ἀντιφωνήτου, τῇ 6ῃ τοῦ μηνός, Παναγίας τῆς Μουχλιωτίσσης, τῇ 15ῃ τοῦ μηνός, καὶ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Διπλοκιονίου, τῇ 17ῃ τοῦ μηνός.

Εἰς τὰς ὡς ἄνω χοροστασίας ὡμίλησαν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος κατὰ σειρὰν ὁ Μ. Ἱεροκῆρυξ ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ Φιλόθεος, οἱ Πανοσ. Ὑπογραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου Κύριλλος Ἀξιώτης καὶ Δευτερεύων Μάξιμος.

ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

Ἀνασυγκροτουμένου συνῳδὰ ταῖς κειμέναις διατάξεσι τοῦ σώματος τῆς Ἁγίας καὶ Ἱερᾶς Συνόδου ἀπὸ 1ης ἀρχομένου μηνὸς Σεπτεμβρίου ἀποχωροῦσι, συμπληρώσαντες τὴν ἐτησίαν συνοδικὴν αὐτῶν θητείαν, οἱ Σεβασμιώτατοι Μητροπολῖται Ἡρακλείας Βενιαμίν, Δέρκων Ἰωακείμ, Προύσης Νικόδημος, Ἡλιουπόλεως Γεννάδιος καὶ Μύρων Πολύκαρπος, ἀναλαμβάνουσι δὲ τὰ συνοδικὰ αὐτῶν καθήκοντα οἱ Σεβ. Μητροπολῖται Σάρδεων καὶ Πισσιδίας Γερμανὸς καὶ Ροδοπόλεως Κύριλλος. Τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Ροδοπόλεως αἰτησαμένου τὴν καὶ κατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν συνοδικῶν αὐτοῦ καθηκόντων διὰ λόγους ὑγείας καὶ τῆς αἰτήσεως αὐτοῦ δεκτῆς γενομένης, πρὸς πλήρωσιν τῶν οὕτω παραμενουσῶν τεσσάρων κενῶν συνοδικῶν ἑδρῶν ἐπανεξελέγησαν ἐκ τῶν ἀποχωρούντων Σεβ. Ἁγίων Συνοδικῶν οἱ Μητροπολῖται Δέρκων Ἰωακείμ, Προύσης Νικόδημος, Ἡλιουπόλεως Γεννάδιος καὶ Μύρων Πολύκαρπος.

Η ΕΝ ΑΜΕΡΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΑΧΕΠΑ

Τῆς διοργανωτικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Συνεδρίου τῆς ἐν Ἀμερικῇ Ὁμογενοῦς Ὀργανώσεως ΑΧΕΠΑ διὰ γράμματος αἰτησαμένης ὅπως ἐπὶ τῇ προσεχεῖ συγκλήσει τοῦ ἑνδεκάτου Συνεδρίου αὐτῆς ἡ Α. Θ. Παναγιότης τιμήσῃ τὸ Συνέδριον καὶ ἀποστείλῃ τὴν φωτογραφίαν Αὐτῆς, ἐνεκρίθη καὶ ἐγένετο πρὸς τὸ ὡς ἄνω συγκαλού-

μενον Συνέδριον τὸ προσῆκον γράμμα, ἀνετέθη δὲ τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ Ἀμερικῆς Ἀθηναγόρᾳ ἵνα ἐκπροσωπήσῃ ἐν αὐτῷ τὴν Α. Θ. Παναγιότητα.

ΚΑΘΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος ἐν τῇ συνεδρίᾳ αὐτῆς τῆς 2 παρόντος μηνὸς λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ ἐν τῇ Ἁγιωτάτῃ Ἀρχιεπισκοπῇ Ἀμερικῆς ἀρχιμανδρίτης Νεόφυτος Βαμβάκος ἀπεσχίσθη τῆς οἰκείας αὐτοῦ Ἐκκλησιαστικῆς Ἀρχῆς καὶ ἐπεκοινώνησε μετὰ καθῃρημένων προέβη, συνῳδὰ τοῖς ὑπὸ τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων διακελευομένοις, εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τῆς Ἱερωσύνης καθαίρεσιν αὐτοῦ.

ΑΦΟΡΙΣΜΟΣ

Ἐν τῇ αὐτῇ ὁμοίως συνεδρίᾳ ληφθέντος ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ ἐν Ἀμερικῇ τέως ἀρχιμανδρίτης Χριστοφόρος Κοντογεῶργος ἀποτολμᾷ καὶ μετὰ τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτῷ καθαίρεσιν ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἱερωσύνης ἅπτεσθαι τῆς ποτε ἐγχειρισθείσης αὐτῷ λειτουργίας ἡ Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος ἀφώρισεν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας.

ΥΠΟΤΡΟΦΟΙ

Συμπληρώσαντες τὰς σπουδὰς αὐτῶν ἐπανέκαμψαν ἐνταῦθα οἱ ὑπότροφοι τοῦ Πατριαρχείου παρὰ τῇ Σερβικῇ καὶ τῇ Πολωνικῇ Ἐκκλησίᾳ, Γεώργιος Ἀναστασιάδης πτυχιοῦχος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Βελιγραδίου, καὶ Ἐμμανουὴλ Φωτιάδης τυχὼν τοῦ βαθμοῦ τοῦ Μαγίστρου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Βαρσοβίας, κάτοχοι ἀμφότεροι τῶν Σλαυϊκῶν γλωσσῶν. Εἰσηγήσει τῆς Α. Θ. Παναγιότητος, ἡ Ἁγία καὶ Ἱερὰ Σύνοδος προέβη εἰς τὸν διορισμὸν αὐτῶν ὡς ὑπαλλήλων τῶν Πατριαρχείων, καὶ δὴ τοῦ μὲν Ἐμμ. Φωτιάδου ὡς βοηθοῦ γραμματέως ἐν τῷ Α' Πατριαρχικῷ Γραφείῳ, τοῦ δὲ Γεωρ. Ἀναστασιάδου ὡς Βιβλιοφύλακος.

ΟΝΟΜΑΤΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

—Κατὰ τὸν παρόντα μῆνα ἦγε τὰ ὀνομαστήρια αὐτοῦ ὁ Μακαριώτατος Πατριάρχης Ἀντιοχείας Ἀλέξανδρος. Ἡ Α. Θ. Παναγιότης συνεχάρη τηλεγραφικῶς τὴν Α. Μακαριότητα, ἥτις καὶ ἀπήντησεν ὁμοίως τηλεγραφικῶς εὐχαριστοῦσα ἐπὶ τοῖς ἀδελφικοῖς συγχαρητηρίοις.

— Ὁμοίως κατὰ τὸν παρόντα μῆνα ἑώρτασαν τὰ ὀνομαστήρια αὐτῶν οἱ Σεβασμιώτατοι Μητροπολῖται Σάμου Εἰρηναῖος, Κασσανδρείας Εἰρηναῖος καὶ Ζιχνῶν Ἀλέξανδρος, οἷς διὰ καταλλήλων γραμμάτων διεβιβάσθησαν αἱ Πατριαρχικαὶ εὐχαὶ καὶ τὰ συγχαρητήρια.

ΑΦΙΞΕΙΣ

Κατὰ τὸν παρόντα μῆνα ἀφίκοντο ἐξ Ἑλλάδος δι' ἰδίας αὐτῶν ὑποθέσεις οἱ

Σεβ. Μητροπολῖται Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους Σωκράτης (1) καὶ Τυρολόης καὶ Σερεντίου Χρυσόστομος (23). Προσελθόντες εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ὑπέβαλον πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα τὰ σέβη αὐτῶν.

Ἐκ προσώπου τῆς Α. Θ. Παναγιότητος ἀντεπεσκέφθη τὰς Α. Σεβασμιότητας ὁ Πανοσ. Μ. Ἀρχιδιάκονος Γρηγόριος.

— Ὁμοίως κατὰ τὸν παρόντα μῆνα (29) ἀφίκετο ἐνταῦθα ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Πηλουσίου Πορφύριος, τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ Θρόνου, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Καλλιοπίου, ᾧτινι ἐπισκεφθέντι μετὰ τοῦ συνοδοῦ αὐτοῦ τὴν Α. Θ. Παναγιότητα καὶ ὑποβαλλόντι Αὐτῇ τὰ σέβη αὐτοῦ, ἡ Α. Θ. Παναγιότης ἀπέδωκε τὴν ἐπίσκεψιν διὰ τοῦ Πανοσιολ. Μ. Ἀρχιδιακόνου.

— Ὡσαύτως κατὰ τὸν παρόντα μῆνα (2) ἀφίκετο ἐνταῦθα καὶ ἐπισκεφθεὶς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα ὑπέβαλε τὰ σέβη αὐτοῦ ὁ ἐν Ἀθήναις Ἐπίτροπος τοῦ Παναγίου Τάφου Ἀρχιμανδρίτης Βενέδικτος.

— Τῇ 3ῃ τοῦ μηνὸς ἀφίκετο ἐπανακάμψας ἐκ Παρισίων καὶ ἐπανέλαβε τὰ καθήκοντα αὐτοῦ ὁ Διευθυντὴς τοῦ Α´ Πατριαρχικοῦ Γραφείου Χρῆστος Παπαϊωάννου.

ΑΝΑΧΩΡΗΣΕΙΣ

—Μετὰ ὀλιγοήμερον ἐνταῦθα διαμονὴν ἀνεχώρησεν ἀρχὰς Αὐγούστου ἐπιστρέφων εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Βελλᾶς καὶ Κονίτσης Ἰωάννης.

— Ὁμοίως ἀνεχώρησε περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνὸς ἐπιστρέφων εἰς τὴν επαρχίαν αὐτοῦ ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὄρους Σωκράτης.

Τὰς Α. Σεβασμιότητας ἐξ ὀνόματος τῆς Α. Θ. Παναγιότητος ἐχαιρέτησεν ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου ὁ Πανοσ. Μ. Ἀρχιδιάκονος Γρηγόριος.

ΑΔΕΙΑΙ

Τυχὼν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἀδείας ἀνεχώρησεν εἰς Ἀθήνας δι' ἰδίας αὐτοῦ ὑποθέσεις ὁ Θεοφ. Ἐπίσκοπος Ναζιανζοῦ Φιλόθεος.

ΔΗΛΩΣΙΣ

Παρατηρηθέντος ὅτι τὸ ἐν Ἀθήναις ἐκδιδόμενον ἔντυπον «Φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας» ἔν τινι τῶν φύλλων αὐτοῦ ἤνοιξεν ἔρανον ὑπὲρ τῆς ἐν Χάλκῃ Ἱερᾶς Θεολογικῆς Σχολῆς, περὶ οὗ οὐδεμίαν ἔχει γνῶσιν ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἐφορεία τῆς Σχολῆς, δηλοῦται ὅτι οὐδεμία ἐδόθη πρὸς τοῦτο ἐντολή, οὔτε δὲ καὶ ἐγκρίνεται ἡ ἀπὸ μέρους τοῦ εἰρημένου ἐντύπου διοργάνωσις ἐράνου ὑπὲρ τῆς Σχολῆς.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΑΡΧΕΙΟΦΥΛΑΚΙΟΝ

Ὑπὸ τοῦ Πανοσ. Δευτερεύοντος Μαξίμου παρεδόθησαν καὶ κατετέθησαν εἰς τὸ Πατριαρχικὸν Ἀρχειοφυλάκιον οἱ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἀειμνήστου πατρὸς αὐτοῦ εὑρεθέντες διάφοροι κώδικες ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων ἀρχείων τοῦ προστάτου αὐτοῦ Μητροπολίτου πρώην Ροδοπόλεως Λεοντίου.

ΕΠΙΣΚΕΨΕΙΣ

— Κατὰ τὸν παρόντα μῆνα ἐπεσκέφθησαν τὰ Πατριαρχεῖα καὶ ὑπέβαλον τὰ σέβη αὐτῶν πρὸς τὴν Α. Θ. Παναγιότητα:

— Ὁ Ἐξοχώτατος Κ. Τσαλδάρης, ὑφυπουργὸς τῆς Συγκοινωνίας ἐν Ἑλλάδι, μετὰ τῆς εὐγενεστάτης κυρίας αὐτοῦ, μετὰ τοῦ πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐν Τουρκίᾳ Κ. Σακελλαροπούλου.

— Ὁ κ. Ἐμμ. Τσουδερός, Γενικὸς Διοικητὴς τῆς Ἐκδοτικῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς εὐγενεστάτης κυρίας αὐτοῦ.

— Ὁ κ. Χρῆστος Τσοῦρος, Πρόεδρος τῆς ἐν Ἀμερικῇ Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Κοινότητος Worcester.

— Ὁ κ. Ἀλ. Ἀντωνιάδης, καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου Ἀθηνῶν.

— Ὁ κ. Γ. Χαριτάκης, καθηγητὴς καὶ Οἰκονομικὸς Σύμβουλος τῆς Τραπέζης τῆς Ἑλλάδος.

— Ὁ κ. Ἀλ. Πάλλης.

— Ἡ κυρία Marica Maroger, (οἰκογενείας Ἐμπειρίκου).

— Ἡ Δεσποινὶς Ἕλλη Σεφερλῆ, ξεναγὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Τουρισμοῦ.

Ἡ κυρία Πολυξένη Δημαρᾶ, Σοφία Χαριτάκη, Βερενίκη Κοκκίνη, Εὐφ. Μαυρίδη καὶ πλεῖστοι τῶν ἐκ Δυτικῆς Θράκης ἀφικομένων ἐνταῦθα Ἑλλήνων ἐκδρομέων.